

Torsdagen den 18 februari

Kl. 14.00

Förhandlingarna leddes av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Herr tredje vice talmannen meddelade att valberedningen i fråga om nedan angivna, av herr Sternes frånfälle föranledda val föreslagit de personer som framgick av ett till kammaren inkommet protokollsutdrag.

§ 2 Företogs val av en ledamot i trafikutskottet och utsågs därvid, i enlighet med valberedningens förslag, herr Sellgren (fp).

§ 3 Anställdes val av en suppleant i trafikutskottet och utsågs därvid, i enlighet med valberedningens förslag, fröken Hörnlén (fp).

§ 4 Företogs val av en ledamot i riksdagens löne delegation för återstående del av valperioden 1971 – 1974 och utsågs därvid, i enlighet med valberedningens förslag, herr Löfgren (fp).

§ 5 Anställdes val av en ledamot i riksdagens förvaltningsstyrelse för återstående del av valperioden 1971 – 1974 och utsågs därvid, i enlighet med valberedningens förslag, herr Ullsten (fp).

§ 6 Företogs val av en suppleant i riksdagens förvaltningsstyrelse för återstående del av valperioden 1971 – 1974 och utsågs därvid, i enlighet med valberedningens förslag, herr Andersson i Örebro (fp) till personlig suppleant för herr Ullsten.

§ 7 Justerades protokollet för den 10 innevarande månad.

§ 8 Ang. ekonomisk gottgörelse till sjukhuspersonal som drabbas av hepatitsmitta

Herr socialministern ASPLING: erhöll ordet för att besvara herr Turessons (m) i kammarens protokoll för den 2 februari intagna fråga, nr 43, och anförde:

Herr talman! Herr Turesson har frågat vilka åtgärder jag ämnar vidta för att ekonomiskt gottgöra den personal vid sjukhusens dialysavdelningar som drabbas av hepatitsmitta (gulsot).

I de föreskrifter som gäller enligt lagen om yrkesskadeförsäkring har till yrkesskada hänförts bl. a. hepatit, om vederbörande har ådragit sig sjukdomen i sysselsättning vid sjukvårdsinrättning. I kollektivavtalen för sjukhusens personal finns i anslutning härtill särskilda bestämmelser om löneförmåner vid sådan yrkesskada. Den som drabbats av hepatit vid anställning på sjukhus har således genom yrkesskadeförsäkringen och anställningsavtalen rätt till ekonomisk ersättning enligt de grunder som gäller för yrkesskador. Jag vill tillfoga att förebyggande åtgärder mot

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. ekonomisk
gottgörelse till
sjukhuspersonal
som drabbas av
hepatitsmitta*

spridning av hepatitsmitta självfallet är av stor betydelse, och socialstyrelsen har meddelat anvisningar härom till sjukhusen.

Herr TURESSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för det lämnade svaret.

Jag delar helt socialministerns uppfattning att gulsot i här angivna sammanhang är att betrakta som yrkesskada, och det är alldeles klart att det är angeläget att alla åtgärder vidtas för att förhindra spridning av sådan smitta. Vetenskapens nuvarande rön säger oss emellertid att det är mycket svårt att förhindra smittospridning. Bacillerna finns i luften på dialysavdelningarna. Bara ett litet sår på ett finger, helt utan samband med redskap som använts vid behandling av de sjuka, kan föranleda hepatitsmitta genom de baciller som svävar omkring i luften i dessa lokaler. Det är därför mycket angeläget att den personal som sysslar med dialysverksamhet, vars syfte är att uppehålla livet på njursjuka patienter i avvaktan på transplantation, kan känna någorlunda ekonomisk trygghet när den nu inte kan känna trygghet mot smittorisen.

Ofta har dialysavdelningarna byggts upp ganska snabbt och en del av personalen — kanske hela personalen — är extraanställd. I de fall jag fått kontakt med har de ekonomiska förhållandena för personal som drabbats av mycket långvarig sjukdom varit ytterst otillfredsställande. Ett fall, som jag sett på nära håll, innebar för en sjuksköterska ett par månaders vistelse på infektionsklinik. Under vistelsen där, som hon naturligtvis inte behövde betala för, fick hon 1 krona 90 öre per dag från försäkringskassan. Det måste ha varit en utomordentligt besvärlig situation för vederbörande, eftersom hon naturligtvis hade fasta utgifter inte minst för barnpassning.

De bestämmelser om särskilda löneförmåner vid sådan yrkesskada, som det stadgas om i kollektivavtalet, måste enligt min uppfattning vara behäftade med någon brist, eftersom sådana uppenbart otillfredsställande förhållanden kan förekomma. Det är inte heller nog med flera månaders vistelse på en infektionsklinik i ett fall som detta. Man blir därefter sjukskriven under kanske ett halvår innan man får gå i tjänst igen. Det är uppenbart att personer som har arbeten, där man löper sådana risker, måste tillförsäkras en bättre ekonomisk trygghet.

Beträffande personal som är smittobärande stadgas det i avtalet om avstängning för förebyggande av smittospridning, och under avstängningstiden har vederbörande full lön. Det vore önskvärt med ett liknande arrangemang i detta fall.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Det finns all anledning att understryka herr Turessons konstaterande att hepatitsmitta som drabbar ett sjukhus är en mycket besvärlig företeelse. Jag vill emellertid betona ett par saker beträffande bl. a. ersättningsfrågorna. Vid t. ex. de landstingskommunala sjukhusen har anställda med fortlöpande regelbunden tjänstgöring omfattande minst halvtid rätt till sjuklön under högst 365 dagar vid vissa yrkesskador, bl. a. gulsot, med belopp motsvarande hela lönen. För tid

därefter gäller särskilda bestämmelser. Tillfälligt anställda får ersättning enligt de allmänna bestämmelser som finns i lagen om yrkesskadeförsäkring.

Jag har sagt att riskerna för hepatitmitta utgör ett allvarligt problem bl. a. vid våra sjukhus, och detta förhållande har också uppmärksamrats av socialstyrelsen, som under de senaste åren utfärdat anvisningar dels om åtgärder mot spridning av gulsot, dels om åtgärder för att förebygga hepatitinfektioner i samband med dialys på sjukhusen. Dessutom har socialstyrelsen tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att utreda vissa frågor för att få fram bättre metoder och för att spåra smittkällorna.

Sjukhusen har således i olika sammanhang i hög grad uppmärksammat riskerna beträffande gulsotmitta och de har också fått olika råd och anvisningar om förebyggande åtgärder. Jag vill tillägga att jag är förvissad om att man ute på sjukhusen gör allt vad som är möjligt för att eliminera dessa risker.

Herr talman! Det var den kommentar jag ville göra med anledning av herr Turessons synpunkter på detta spørsmål.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Ang. skyddsombudens ställning

Herr socialministern ASPLING: erhöll ordet för att besvara herr Hagbergs (vpk) i kammarens protokoll för den 4 februari intagna fråga, nr 48, och anförde:

Herr talman! Herr Hagberg har frågat om jag anser att inträffade svårartade olycksfall i arbetet motiverar en anmodan till pågående utredning för översyn av arbetarskyddslagen att bryta ut frågan om en starkare ställning för skyddsombuden, bl. a. att ge dessa vetorätt i frågor om säkerhetsåtgärder, samt framlägga förslag härom möjliggörande en skyndsam behandling och beslut.

Arbetsmiljöutredningen, som tillsattes under fjolåret, har till uppgift att göra en genomgripande översyn av arbetarskyddslagstiftningen. I direktiven för utredningen framhålls bl. a. att ett bemästrande av arbetsplatsens skydds- och hälsofrågor förutsätter en väl utbyggd lokal skyddsverksamhet, som måste svara för en ansenlig del av den fortlöpande bevakningen av den skyddstekniska och arbetshygieniska situationen. Vidare erinras om att de anställdas möjligheter att öva inflytande på utformningen av arbetsmiljön bör ägnas stor uppmärksamhet. I anslutning till dessa uttalanden understryks i direktiven att skyddsombudens ställning bör särskilt beaktas och att deras handlingsmöjligheter bör förstärkas.

Av vad jag nu sagt framgår att frågan om skyddsombudens ställning ingår som en väsentlig del i utredningens arbete. Att förstärka det lokala arbetarskyddet framstår som ett viktigt led i strävandena för en tryggare arbetsmiljö. Jag är förvissad om att utredningen kommer att begagna den möjlighet den har att lägga fram delförslag om detta skulle visa sig lämpligt för att snabbt nå fram till praktiska lösningar i olika skyddsfrågor.

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag får tacka socialministern för svaret. Frågan är ju föranledd av de många svårartade olycksfall som har inträffat på arbetsplatserna. Jag länkar då främst på den olycka som hände vid Domnarvets järnverk den 26 januari i år, när två kvinnor fick 7 ton plåt över sig och blev mycket svårt skadade. Sedan 1963 har skyddsombuden påtalat att det fanns risker på den här arbetsplatsen, men ännu 1971 var det inte tillfredsställande ordnat. Frågan har fastnat i kommittéer och utredningar där skyddsombuden haft inget eller litet inflytande. Riskmomentet på den här arbetsplatsen hade kunnat undanröjas för länge sedan, men först nu när olyckan är ett faktum vidtar man åtgärder och inför ett nytt system för lagring av plåt.

Skyddsombuden och de fackliga företrädarna har i många år fått åse hur lönsamhetsaspekter, effektivitetskrav och besparingskampanjer gått före säkerhetsåtgärder. Arbetsköparen gör ju riskbedömningen och handlar därefter. Skyddsombuden kan påpeka ett riskmoment, men arbetsköparen bedömer om det behöver åtgärdas eller inte, bl. a. i makt av paragraf 32.

Den här olyckan föranledde Dala-Demokraten att på ledarplats den 28 januari poängtera att de fackliga företrädarna kräver en starkare ställning åt skyddsombuden. I ledaren framhölls vidare att om huvudskyddsombudet haft andra befogenheter så hade i varje fall inte den här olyckan inträffat. Metalls avdelning 63 i Borlänge, som behandlade detta olycksfall på ett möte, uttalade sig för att skyddsombuden skall få en starkare ställning och vetorätt i arbetarskyddsfrågor. Det här olycksfallet har upprört arbetsplatsens folk. De har känt igen sina egna förhållanden såsom liknande dem som förekom på den plats där olyckan inträffade.

Socialministerns svar på min fråga ger inget direkt hopp om en snabb lösning. Statsrådet är inte villig att själv ta initiativ i frågan om skyddsombudens ställning och ta ut den ur utredningen för särskild behandling. Det tycker jag är beklagligt, då frågan har stor vikt för arbetsplatsens folk.

Till slut, herr talman, vill jag framföra en fråga som skyddsombuden ställer och gärna vill ha svar på: Är socialministern beredd att understödja kravet på vetorätt för skyddsombuden?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill fästa herr Hagbergs uppmärksamhet på att hela frågan om arbetarskyddslagen nu är föremål för en genomgripande översyn. Jag har sagt att utredningen har möjligheter att själv bedöma de olika delarna i det stora lagstiftningsarbetet den har sig förelagt, men i direktiven har särskilt pekats på vikten av att skyddsåtgärderna förstärks på de lokala arbetsplatserna. Det är helt naturligt och följdriktigt att skyddsombudens ställning då särskilt beaktas och att deras handlingsmöjligheter förstärks. Jag är personligen – jag vill gärna ha sagt det, herr talman – övertygad om att ökade insatser i arbetarskyddet, vilka är ytterst angelägna, måste gå mycket djupt, och de måste i hög grad just gälla de lokala arbetsplatserna. Där kommer vi att ställas inför väsentliga uppgifter, då det gäller att åstadkomma en så effektiv organisation som möjligt.

Herr Hagberg kan vara förvissad om att dessa frågor verkligen är föremål för en seriös behandling och att utredningen är uppfylld av ambitionen att så snabbt som möjligt söka åstadkomma ett resultat på detta område. Låt mig tillägga att i utredningen sitter framträdande representanter också för den fackliga rörelsen vilka självklart där har möjlighet att i hög grad påverka utvecklingen och utformningen.

Herr HAGBERG (vpk):

Herr talman! Det förekommer ju dagligen mycket otrevliga tillbud som det är svårt att undanröja. På grund av § 32 som arbetsköparen har är det av stor vikt i dag att vetorätten för skyddsombuden kommer upp, så att man kan få en jämvikt i denna fråga. Skyddsombuden ställs i dag på undantag, och vi har erfarenhet av utredningar. Tyvärr fick jag inte något konkret svar på frågan om socialministern är beredd att ställa sig bakom ett krav på vetorätt som skulle bli ett starkt stöd för skyddsombuden. Den skulle också ge säkerhet på arbetsplatsen och innebära en mycket stor framgång.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill bara på nytt understryka vad jag tidigare sagt, att de anställdas möjligheter att öva inflytande på utformningen av arbetsmiljön är en av de centrala frågorna för arbetsmiljöutredningen.

Herr Hagberg kan vara förvissad om att denna fråga har hög prioritet. Det är beklagligt när det inträffar olycksfall ute i industrin. Alla de insatser som vi i dag gör på olika områden är till för att så långt möjligt eliminera dessa risker.

Jag är förvissad om att när vi kommer fram till en ny lagstiftning, har vi fått ytterligare ett viktigt instrument i våra händer.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Ang. statsbidragen till handikappade för anskaffning och drift av invalidfordon

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara fru *Marklunds* (vpk) i kammarens protokoll för den 11 februari intagna fråga, nr 64, och anförde:

Herr talman! Fru Marklund har frågat mig om och när förslag kan emotses syftande till en utvidgning av förmånerna för handikappad att erhålla anskaffnings- och driftbidrag för invalidfordon till att gälla även i andra fall än vid förvärvsarbete samt även efter uppnådda 67 år.

Denna bidragsfråga liksom andra förslag om handikappades färdmöjligheter har tagits upp i handikapputredningens senaste betänkande Bättre socialtjänst för handikappade. Betänkandet remissbehandlas för närvarande och kommer därefter att prövas i vanlig ordning.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min

fråga. Det är nu nästan exakt två år sedan jag interPELLERADE i riksdagen om möjligheterna för de handikappade att få befrielse från fordonsskatt, oavsett om de är förvärvsverksamma eller inte.

Finansministern, som besvarade interpellationen, hänvisade till den handikapputredning som nu enligt vad socialministern upplyste har kommit med ett betänkande. Finansministern upplyste då att det i utredningens direktiv ingick att se över de gällande bestämmelserna om bidrag till anskaffande och drift av invalidfordon och också pröva om skatterestitutionen borde läggas om till ett stöd i form av direkta bidrag.

När jag nu återkom i denna fråga och bad socialministern upplysa om när vi kan vänta förslag till en sådan utvidgning av de gällande förmånerna var skälet naturligtvis att det fortfarande är så många handikappade som drabbas av denna uppenbara orättvisa.

1969 aktualiserades min interpellation av ett fall i min hemstad. Sedan dess har pensionerade handikappade i samma situation på andra håll i landet tagit kontakt med mig och berättat hur de upplever detta, att de så länge de kan arbeta får skattebefrielse, bidrag till bensin och annan hjälp för att hålla sig med sitt invalidfordon. Men när de så blir pensionerade och följaktligen i de flesta fallen får sin materiella standard avsevärt sänkt, får de inte längre denna hjälp.

Det är självklart att ett fordon är oumbärligt för en handikappad som arbetar eller studerar, men det kan inte vara någons mening att en handikappad som pensioneras därmed skall klippa av alla förbindelser med livet utanför hemmet. Han behöver ta sig till servicecentra, till behandling hos läkare och sjukgymnaster osv. Att dessa behov är speciellt markerade i glesbygderna behöver väl inte sägas.

Åtskilligt i de handikappades situation behöver åtgärdas, och jag hoppas att det kommer att ske som ett resultat av det arbete som handikapputredningen hittills har utfört. Men jag kan inte underlåta att sluta med den reflexionen att när det gäller så påtagliga orättvisor som denna borde det varit möjligt att rycka loss denna del och göra de lagändringar som hade behövts. Det skulle inte på något sätt ha försvårat eller försämrat slutresultatet av handikapputredningens arbete.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. lagstiftningen om djurplågeri

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Sjöholms* (fp) i kammarens protokoll för den 10 februari intagna fråga, nr 59, dels ock herr *Werners* i Malmö (m) i kammarens protokoll för den 12 februari intagna fråga, nr 65, och anförde:

Herr talman! Herr Werner i Malmö har frågat mig om jag – med anledning av 1970 års riksdags skrivelse nr 97 med därvid fogat utskottsutlåtande – avser att låta undersöka möjligheterna att utvidga lagstiftningen om djurplågeri att omfatta även vårdslösa handlingar. Herr *Sjöholm* har frågat mig när förslag från regeringen kan väntas med

anledning av den nyss nämnda riksdagsskrivelsen.

Jag har funnit det lämpligt att besvara frågorna i ett sammanhang.

Enligt gällande lag kan ansvar för djurplågeri ådömas endast om gärningen har begåtts uppsåtligen. I utlåtande med anledning av motioner till förra årets riksdag uttalade tredje lagutskottet, att det förelåg skäl att undersöka möjligheterna att utvidga lagstiftningen om djurplågeri till att avse även vårdslösa handlingar. Utskottets hemställan att riksdagen skulle som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet hade anfört bifölls av riksdagen.

Jag delar uppfattningen att det finns anledning att se över den nuvarande straffbestämmelsen om djurplågeri. En sådan översyn avses komma till stånd så snart det är möjligt med hänsyn till arbetsläget inom justitiedepartementet.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag tackar för svaret som från min synpunkt sett inte är särskilt upplysande – det är väl närmast svar på herr Werners fråga. Min fråga gällde när ett förslag från regeringen kan väntas. Att jag ställt den frågan nu, trots att det inte är så länge sedan riksdagen fattade beslut om skrivelsen – det är ungefär ett år sedan – beror på att det är en relativt enkel lagstiftningsåtgärd som behövs. Man skulle alltså utvidga straffbarheten till att avse inte bara uppsåtligt djurplågeri utan även djurplågeri som beror på oaktsamhet eller vårdslöshet.

Det skulle vara värdefullt att få ett mer preciserat svar. Om justitieministern inte kan prestera ett sådant vill jag vädja till honom att snarast plocka fram riksdagsskrivelsen; det är mycket angeläget att utan dröjsmål bespara djuren sådant lidande som de i många fall utsätts för.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Det var gott och väl att vi fick veta att justitieministern avser att så snart som möjligt överse paragrafen. Jag tror att många tusen djurskyddsvänner väntar på en förändring. Men det hade, som sagt, varit ännu bättre om vi också hade fått något besked om när den saken planeras in. Dröjer det så besannas verkligen bokstavligen det ordstäv som inte alltid med rätta citeras här i kammaren: "Medan gräset gror dör kon" – och med henne många andra kreatur.

Vi trodde att lagen skulle få en helt annan genomslagskraft när den ändrades 1965, men så har inte skett. De som följer rättstillämpningen säger att den fortfarande ger samma blygsamma utdelning. Jag kan här referera till landsfiskalen Uno Berggren i Svenska djurskyddsförbundet, som mycket noga följer dessa frågor. Man väcker inte åtal en gång, eftersom man vet att det är hopplöst att bevisa huruvida uppsåt föreligger. För den skull förekommer mycken brottslighet under skydd av lag och rätt.

Jag behöver inte citera tidningar i det här sammanhanget. Härförleden fick jag ett polisprotokoll där det talas om slakteriarbetare som med hårda tag föste in sjuka djur till nödslakt. Polisprotokollet slutar med följande ord: "Även om det kan synas som om djuren i fråga -- i första hand genom upprepade kraftiga sparkar – utsatts för överdrivet hårdför

behandling, torde icke kunna visas, att detta skett med uppsåt att utsätta djuren för lidande.”

Jag tycker som herr Sjöholm att det är enkelt nog att åstadkomma en förändring av djurplågeriparagrafen. I den gamla strafflagens 14 kap. 9 § finns en passus om vållande av annans död där orden ”oförsiktighet, försummelse och vårdslöshet” återfanns. Finge man in ett sådant begrepp som vårdslöshet i 16 kap. 13 § brottsbalken, skulle man verkligen kunna göra lag gällande på ett helt annat sätt.

Jag uttrycker den förhoppningen att justitieministern handlar snabbt i denna relativt enkla fråga.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Om det vore så enkelt, som herrar Sjöholm och Werner i Malmö säger, att man bara skulle behöva tillfoga ordet ”vårdslöshet” i lagtexten, då hade vi inte behövt dröja särskilt länge i departementet med att komma med ett förslag; det är jag den förste att hålla med om. Men om man tittar på vad som sades i utskottsutlåtandet när frågan var uppe i riksdagen och på de yttranden som då kom in, ser man ganska tydligt att det i själva verket inte är så enkelt som att bara ändra på lagtexten. Det sammanhänger naturligtvis med att vi i strafflagsbestämmelser måste operera med juridiska yttryck som till sin innebörd inte är alldeles precisa och vid varje tillfälle enkla att tillämpa. Av det skälet har vi i departementet sagt oss att vi inte bara kan effektuera riksdagens önskemål genom en enkel lagändring, utan vi måste titta närmare på saken för att väga för och emot hur man på lämpligt sätt skall kunna åstadkomma en förbättring – det tycker också jag att man bör göra.

Det är detta som är anledningen till att jag inte här i dag kan ange någon precis tidpunkt när vi kan vara klara. Men jag vill försäkra att vi ingalunda har lagt detta ärende i en låda, utan vi har det framme i vår lista på ärenden som skall behandlas i departementet.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag är helt införstådd med att det ingalunda är en lätt uppgift att stifta lagar, tvärtom, och jag instämmer med justitieministern i att det naturligtvis tarvar eftertanke. Det gläder mig dock att ärendet inte ligger i en låda utan finns framme på skrivbordet. Därför kan jag kanske ha anledning att med förtröstan se på framtiden och tro att frågan kommer att behandlas inom rimlig tid.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag hyser samma förhoppning som herr Sjöholm. Men nu har man ju inte gjort någonting på ett helt år, och skall det dessutom vara en rätt omständlig procedur kan vi befara att det går något år till. Vi vore nog – på mångas vägnar – angelägna om att få frågan inte bara liggande på bordet utan också upptagen till behandling.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att besvara herr *Molins* (fp) i kammarens protokoll för den 2 februari intagna fråga, nr 40, och anförde:

Herr talman! Herr Molin har frågat mig om jag anser att särskilda åtgärder behöver vidtas för att stimulera tillkomsten av ytterligare yrkesinriktade kurser vid universiteten (s. k. DYRK-kurser) och i så fall vilka åtgärder.

Fr. o. m. läsåret 1969/70 pågår försöksverksamhet med yrkesinriktade studiekurser vid filosofisk fakultet.

Antalet studerande i dessa kurser har ökat från ca 1 000 i 14 kurser läsåret 1969/70 till ca 1 800 i 31 kurser detta läsår.

Universitetskanslersämbetet har under hösten 1970 tillsatt en expertgrupp för att medverka i arbetet med yrkesinriktade studiekurser samt med kombinationer av gymnasieskol- och universitetsutbildning, s. k. kombinationsutbildning, som är en annan form av yrkesinriktad eftergymnasial utbildning tillkommen efter initiativ av 1968 års utbildningsutredning, U 68. Gruppens uppgift är att se över den nuvarande verksamheten, att råda ämbetet i dimensionerings- och lokaliseringsfrågor samt att utarbeta förslag till nya kurser.

Jag vill vidare erinra om att en viktig utgångspunkt för arbetet inom 1968 års utbildningsutredning är att all eftergymnasial utbildning skall vara inriktad mot framtida yrkesverksamhet.

Frågan om tillkomsten av nya yrkesinriktade studiekurser bevakas sålunda i skilda sammanhang. Jag finner inte för närvarande någon anledning till nya särskilda åtgärder från regeringens sida.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för svaret. Jag tror att man måste vidtaga extraordinära åtgärder på detta område om man skall komma i närheten av det mål som satts upp när det gäller antalet platser i denna typ av kurser. Såvitt jag kan förstå är måluppfyllelsen under detta läsår påfallande låg, vilket måste beklagas med hänsyn till arbetsmarknadssituationen för vissa av dessa akademikergrupper.

Statsrådet ansåg inte att några speciella åtgärder behövde sättas in från regeringens sida nu. Jag tror att också i framtiden måluppfyllelsen på detta område kommer att vara låg, om vi inte vidtar speciella åtgärder. Jag vill nämna några tänkbara sådana åtgärder.

Dessa yrkesinriktade studiekurser har, i motsats till annan undervisning vid de fria fakulteterna, inte någon egentlig institutionsanknytning. Det finns inte någon prefekt eller studierektor med speciellt ansvar för dessa kurser. Kurserna har inte heller något eget materialanslag. De saknar tillgång till särskild skriv- och registreringspersonal. Allt detta torde utgöra ett handikapp när det gäller att få till stånd kurser av denna typ. Jag tror därför att man utanför fakulteternas driftkostnadsanslag borde ha ett speciellt driftkostnadsanslag för DYRK-kurserna för att säkerställa tillgång för dem till den biträdespersonal och det material som behövs för att genomföra kurserna. Genom att dessa kurser skall vara

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. de yrkesinrik-
tade kurserna vid
universiteten*

mera direkt yrkesförberedande än undervisningen i övrigt vid de fria fakulteterna kräver de också, relativt sett, mer av exempelvis övningsmoment och studiebesök. Därmed har de också ett relativt sett större behov av pengar för t. ex. material och biträdeshjälp än undervisningen i övrigt.

Jag hoppas att statsrådet till kommande läsår vill fundera över denna möjlighet att införa ett speciellt driftkostnadsanslag till DYRK-kurserna.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Det är i och för sig riktigt att vi avsiktligt inte har bundit det sätt på vilket dessa kurser bör organiseras. Detta har många skäl. Kurserna är för närvarande av mycket olika omfattning, inriktning och därmed organisation. Vi är väl alla osäkra om vilken plats de bör få i en lät mig säga mera slutgiltig organisation, och därför har vi låtit olika former prövas – att kursen leds av en styrelse eller att kursen leds av den institution, där en majoritet av verksamheten naturligen hör hemma med hänsyn till den vid institutionen bedrivna traditionella utbildningen, och i vissa fall har vi t. o. m. utpekat en viss person som ledare. Vi hoppas att man på universitetssidan, på basis av dessa erfarenheter, funderar igenom vilken organisation som i en mer permanent ordning bör gälla för dessa kurser.

Men om jag förstod rätt tog herr Molin i sin kommentar särskilt fasta på att regering och riksdag skulle i varje fall överväga att, av de skäl som anfördes, inrätta ett driftkostnadsanslag för dessa kurser. Jag tycker det är ganska tveksamt om man skall göra så, ty avsikten med den typ av decentralisering som vi genomfört, när vi inrättat driftkostnadsanslagen, har ju varit att de som står verksamheten närmast skulle avgöra hur medlen borde fördelas. Och det är, herr Molin, ett principiellt underkännande av universitetets och dess institutioners möjligheter att göra den avvägningen, om man skulle gå på den linje som herr Molin här förordar.

Jag blir ofta uppvaktad av enskilda forskare och andra, sedan vi genomförde detta, som klagar över att han eller hon inte fått vad han eller hon enligt egen uppfattning borde få, och de kräver att regering och riksdag skall göra speciella insatser. Jag svarar alltid att det är att underkänna universitetets förmåga. Och herr Molin har väl inte uppfattningen att man skall göra det, hoppas jag.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Det är som statsrådet Moberg säger, att denna typ av utbildning vid de fria fakulteterna befinner sig i ett uppbyggnadsstadium, och det är naturligtvis därför svårt att definitivt uttala sig om vilken organisationsform som skall tillämpas för kurserna. Men jag tror att om man vill komma i närheten av den målsättning på 10 000 undervisningsplatser som har nämnts i olika sammanhang och som alltså skall ställas mot de ca 1 800 platser som vi har detta läsår måste statsmakterna vidta åtgärder som säkerställer att dessa kurser får t. ex. det material och den biträdespersonal som behövs. Man kan enligt min mening inte utan vidare överlämna åt universiteten att själva bestämma detta, ty det är ju i detta fall påtagligt att möjligheterna att nå framgång blir beroende just av att

man får exempelvis driftkostnadsanslag i större utsträckning per student än vad som gäller vid undervisningen i övrigt.

Vad jag alltså ville understryka var att dessa kurser, för att man skall nå det syfte som man har tänkt sig, kräver mera av anslag av denna typ – för biträdespersonal, för driftkostnader – än undervisningen i övrigt. Just från den utgångspunkten tror jag att det hade varit värdefullt om man haft ett speciellt anslag destinerat för dessa DYRK-kurser.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag tror att herr Molin på denna punkt inte är representativ vare sig för sitt universitet eller för den centrala universitetsmyndigheten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 13 Ang. förläggningen av teknisk utbildning till Norrland

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att besvara herr Öhvals (fp) i kammarens protokoll för den 2 februari intagna fråga, nr 45, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Öhvall har frågat chefen för utbildningsdepartementet om han är beredd att ge organisationskommittén för högre teknisk utbildning och forskning i Norrland i uppdrag att utarbeta förslag till sammanhållen teknisk utbildning, som odelad förlägges till Luleå. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallade jag i maj 1970 en organisationskommitté med uppgift att under universitetskanslersämbetet planera den uppbyggnad av högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland som föreslagits i propositionen 1970:88 och som riksdagen godkänt. Några tilläggsdirektiv åt kommittén finner jag ingen anledning att meddela.

Herr ÖHVALL (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för svaret på min fråga, men jag utgår från att statsrådet inte har räknat med att jag är nöjd med svaret. Några tilläggsdirektiv är statsrådet inte beredd att ge den kommitté som sysslar med frågan om den högre tekniska utbildningen i Norrland.

Anledningen till att jag ställde frågan är att det har uppstått oklarhet om vad vi har att vänta oss i detta fall. Organisationskommittén har tydligen för avsikt att dela upp undervisningen på ett sätt som inte kan vara lyckligt för skolans utveckling. Det har många gånger framhållits att en satsning av det slag som det här gäller skulle vara av utomordentlig betydelse även för den industriella utvecklingen i den nordligaste regionen, och det är helt säkert riktigt att den industriella miljön då skulle förbättras.

Vi vet ju att en skola av denna typ i sig själv innebär en injektion för

Nr 27

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förläggningen
av teknisk utbildning
till Norrland*

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förläggnings-
av teknisk utbild-
ning till Norrland*

en bygd. Typfallet har vi i Umeå. Det har med rätta sagts många gånger att satsningen där har betytt oerhört mycket för utvecklingen i Västerbottens län, och i Norrbotten ser man nu med oro på de tankegångar som kommer till uttryck i organisationskommitténs skrivning. Skolan i Luleå bör få samma resurser och status som övriga tekniska högskolor i landet. Befolkningsunderlaget är avsevärt i fyrkanten Piteå-Älvsbyn-Boden-Luleå, och det finns goda utvecklingsmöjligheter där. Jag kan inte heller finna att tankegångar av det slag som organisationskommittén ger uttryck åt står i samklang med riksdagens beslut i fjol höst.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Låt mig först erinra herr Öhvall om att när regeringen lade fram förslaget om högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland gick man väsentligt längre än vad den ursprungliga kommittén tänkt sig. Regeringen föreslog då att Luleå skulle få en fristående, självständig enhet för utbildning och forskning och att man i Skellefteå skulle bygga ut en utbildningsorganisation. Riksdagen följde också detta regeringens förslag. Den kommitté som nu är verksam arbetar på de villkor som regering och riksdag angivit, och det är det som står i mina direktiv till kommittén. I december i fjol lade kommittén fram ett första förslag om hur utbildningen och forskningen i Luleå skall organiseras på en del av området, och kanslersämbetet har helt nyligen till regeringen inkommit med sitt förslag, baserat på organisationskommitténs material. Det bereds för närvarande i departementet. Jag räknar med att ganska snart kunna framlägga en proposition i frågan för riksdagen.

Av det förslag som kanslersämbetet nu har framlagt framgår det att både kommittén och kanslersämbetet tänker sig att maskinteknisk utbildning och forskning i Luleå skall få två huvudinriktningar: dels mot maskinkonstruktion, dels mot materiel- och bearbetningsteknik. Denna utbildning och forskningsorganisation är enligt förslagen tänkt att helt förläggas till Luleå. Att på basis av detta — som herr Öhvall gör — hävda att man måste erinra kommittén om att den skall följa det ursprungliga beslutet är mig helt främmande. Såväl kommittén som kanslersämbetet har till punkt och pricka följt de direktiv de haft att rätta sig efter. Att det av en del av pressen i Norrbotten — jag har följt det mycket noga — har spekulerats i att regeringen med Krister Wickman och Sven Moberg i spetsen skulle svika Norrbotten är helt ogrundat, och jag har vid upprepade tillfällen påpekat detta. Men det förefaller som om herr Öhvall tagit alltför starka intryck av den typen av pressdebatt i denna fråga. Låt oss vänta och se, herr Öhvall! Jag tillhör dem som kommer att slå vakt om vad regering och riksdag förra året bestämde i denna fråga.

Herr ÖHVALL (fp):

Herr talman! Jag tackar för de allra sista orden i statsrådet Mobergs inlägg.

Det är otvetydigt att vi har en bättre tingens ordning att se fram emot än vad som kommit till uttryck genom organisationskommitténs skrivning. Det är emellertid inte så att det bara är pressen som har oroats av

denna skrivning. Statsrådet måste väl också ha tagit del av yttrandena från länets remissinstanser i denna fråga; även Norrbottens läns landsting och länsstyrelsen i Norrbotten har uttryckt oro inför denna skrivning i organisationskommitténs förslag.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Låt oss återkomma till en realdiskussion i frågan när propositionen ligger på riksdagens bord.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 14 Ang. åtaganden i samband med svenskt deltagande i CERN:s storacceleratorprojekt

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Wikströms* (fp) i kammarrens protokoll för den 4 februari intagna fråga, nr 51, dels ock herr *Burenstam Linders* (m) i kammarrens protokoll för den 11 februari intagna fråga, nr 61, och anförde:

Herr talman! Herr Wikström har frågat mig om regeringen är beredd söka finna sådana former för finansieringen av ett svenskt deltagande i CERN II-projektet att övrig svensk teknisk och naturvetenskaplig forskning inte drabbas härav.

Herr Burenstam Linder har frågat mig om åtagandena i samband med svenskt deltagande i CERN:s storaccelerator inpassats i någon långsiktig planering av forskningsanslagen och hur dessa planer har beretts.

Jag behandlar dessa frågor i ett sammanhang.

Innebörden av ställningstagandet är den att merkostnaderna för CERN:s storacceleratorprojekt kommer att i allt väsentligt bäras av atomforskningsrådets anslag. Rådet har vid sitt ställningstagande självfallet utgått från en bedömning av kärnforskningens utvecklingstendenser på sikt.

Frågan om Sveriges deltagande i CERN:s storacceleratorprojekt kommer att underställas riksdagen i vederbörlig ordning. I samband därmed kommer jag att närmare redovisa såväl handläggningen av ärendet som formerna för finansieringen av projektet.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Moberg för svaret. Kanske finner jag det märkligt att statsrådet Moberg inte i dag kan svara i riksdagen, när han häromdagen i Dagens Nyheter kunde ge ett ganska utförligt svar på frågor av ungefär den innebörd som herr Burenstam Linder och jag framställt.

Fakta i målet är att inte mindre än 142 forskare har protesterat mot att Sveriges deltagande i CERN-projektet skulle bekostas av de redan krympta anslagen för den naturvetenskapliga och tekniska forskningen. Remissinstanserna var också eniga om att övrig grundforskning inte fick påverkas av ett sådant deltagande.

Nr 27

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. åtaganden
i samband med
CERN:s stor-
accelerator-
projekt*

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. åtaganden
i samband med
CERN:s stor-
accelerator-
projekt*

Beslutet i rådet fattades med en så knapp majoritet som sex röster mot tre och två nedlagda. I sin kommuniké skriver atomforskningsrådet: "Den allvarligaste konsekvensen av detta beslut är att den planerade ombyggnaden av synkrocyclotronen vid Gustaf Werners institut, som kostnadsberäknats till ca 3,4 miljoner kronor, nu icke kan som avsetts ske med medel från AFR. För övrig av AFR stödd forskning uppkommer också vissa inskränkningar." Och så konstaterar man att genom den pågående inflationen kommer en viss minskning i realvärdet att inträda när det gäller stödet till atomforskningsrådet.

Indirekt kan man säga att statsrådet Moberg har tvingat på atomforskningsrådet en långtidsplanering som rådet självt inte har initierat. I artikeln i Dagens Nyheter skriver statsrådet Moberg: "Jag valde att vid frågans vidare behandling ställa Atomforskningsrådet inför frågan om rådet kunde klara merkostnaderna för ett svenskt deltagande i det nya projektet inom ramen för rådets anslag vid en normal anslagsökning under 70-talet."

Vad menas med normal anslagsökning? Rådet självt tolkar det som 10 procent, men är det rimligt att ställa en sådan fråga till rådet och att därmed också markera att det skulle finnas ett slags långtidsplanering, som i annat sammanhang inte har redovisats?

Det är så mycket märkligare som fysikutredningen ungefär samtidigt har lagt fram ett förslag om att ett nytt forskningsråd skulle tillskapas, i vilket man skulle integrera det naturvetenskapliga forskningsrådet och atomforskningsrådet. Utredningen gav vidare förslag till prioritering inom en sektor som just berörs av detta beslut om CERN.

Tydligt är att rådet har ansett sig vara i en tvångssituation. Underhandsbesked från regeringen innebar att ledamöterna visste att rådet borde sanktionera ett svenskt deltagande i CERN-projektet på de villkor som regeringen angav. Rådet tvingades att besluta om något som regeringen rätteligen borde ha tagit ansvar för, och då borde också ett svenskt engagemang ha kunnat finansieras utan att grunden för den inhemska forskningsplaneringen rycktes undan.

Anser verkligen statsrådet att den långtidsplanering han direkt eller indirekt initierat bedrivits i lämpliga och riktiga former?

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Också jag vill tacka statsrådet för det svar som vi har fått, även om jag samtidigt finner anledning instämma med herr Wikström i att det är anmärkningsvärt att statsrådet hellre svarar i Dagens Nyheter än i riksdagen när han nu har fått dessa två frågor.

I det läge vi befinner oss är det viktigt med en omfattande satsning på forskningen för att finna rätt framtid. Av samma skäl är det viktigt att det finns planmässighet i satsningen. Min uppfattning är att vi i det här landet tyvärr inte bedriver en forskningspolitik som fyller dessa krav, att vi inte nalkas framtiden på rätt sätt. Ett exempel på detta finner man i handläggningen av frågan om ett svenskt deltagande i storacceleratorprojektet.

Projektet har förvisso diskuterats i många olika instanser men det har inte infogats i ett systematiskt tänkande inom en forskningspolitik. Detta

är en allvarlig svaghet när det gäller ett projekt som kommer att få återverkningar på forskningsförhållandena i Sverige ända in på 1990-talet. Förklaringen till detta är antagligen att forskningsberedningen inte har de resurser och av regeringen inte fått den roll som den borde ha för att klara sin samordnande uppgift.

När det sedan gäller de ekonomiska avvägandena visar, såvitt jag förstår, regeringens handläggning hittills brister. De olika instanser som tillfrågats har i princip sagt ja med förbehåll. Förbehållet har varit att detta projekt inte skulle inkräkta på övriga projekt. Men som nu regeringen tycks vilja förfara kommer projektet oundvikligen att allvarligt inskränka andra aktiviteter. Atomforskningsrådet tvingas att för detta ändamål använda hela sin anslagsökning under en lång period trots att dessa anslagsökningar egentligen behövs för att bibehålla realvärdet i de satsningar som redan skett och som skulle fortsätta att ske. Utöver vad atomforskningsrådet har redovisat kommer i en lång framtid driftsbidragen för detta projekt att utgöra en mycket stor del av de anslag som atomforskningsrådet kommer att ha till sitt förfogande.

Jag anser, herr statsråd, att det inte heller i övrigt har skett en tillfredsställande redovisning av de olika ekonomiska konsekvenser detta projekt har på sikt. Jag vill att vi skall delta i storacceleratorprojektet, men jag menar att regeringens handläggning av frågan från en planmässig forskningspolitisk synpunkt inte har varit tillfredsställande och att man inte har uppfyllt de olika krav som har ställts på att detta projekt skall infogas i svensk forskningspolitik utan att inkräkta på andra för vår egen situation nödvändiga satsningar.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Låt mig först till de båda frågeställarna få säga, att den omtalade artikeln i en Stockholmstidning, som ni härmed gör god propaganda för, skrev jag innan ni ställde era frågor. Att tidningsledningen fann anledning att dröja i fjorton dagar med att föra in den artikeln, kan inte jag lastas för. Skälet till att jag skrev artikeln var att samma tidning hade haft ett antal – inte mindre än tre – ganska uppseendeväckande artiklar med ganska felaktig information om vad som förevarit. Detta, herr Wikström, var en av anledningarna till att jag fick en protestskrivelse med 142 namnunderskrifter på. Det visade sig, när man överlämnade den skrivelsen, att en del av dem som lämnade den inte visste vilka förutsättningar som gällde. Sedan kan jag tala om för herr Wikström, att det i all tysthet utan pressens uppmärksamhet därefter har kommit åtskilliga protester mot protestskrivelsen. Jag tror att antalet namn är ungefär detsamma.

När det gäller sakfrågan konstaterar både herr Wikström och framför allt herr Burenstam Linder att den avvägning som regeringen har gjort skulle ha stridit i någon form mot den ståndpunkt som framkom vid remissbehandlingen. Jag bestrider det ty huvudpoängen i remissyttrandena var, att vi bör vara med om detta projekt – precis som herr Burenstam Linder nu säger – men att ett deltagande inte finge inkräkta på verksamheten på andra områden. Då var det naturligt för regeringen att ställa frågan till atomforskningsrådet: Anser ni att ni med de medel

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. åtaganden
i samband med
CERN:s stor-
accelerator-
projekt*

rådet har och kommer att få kan prioritera in detta projekt?

Nu påstår herr Wikström, att det var orimligt att ställa rådet inför denna fråga. Rådet självt anser inte att det var orimligt, herr Wikström. Det är ju så vi ständigt har gjort och gör, att vi när det gäller konkreta forskningsprojekt inom ett område låter de berörda forskarna i forskningsråden själva göra prioriteringen och avvägningen. Även herr Wikström och herr Burenstam Linder bör, när de tar ställning till detta, utgå ifrån att det inte finns hur mycket pengar som helst till olika i och för sig angelägna projekt. En prioritering måste ske. Vi valde den metod som både vi och atomforskningsrådet ansåg vara den enda riktiga, nämligen att låta atomforskningsrådet göra prioriteringen.

Vi är, herr Burenstam Linder, i ganska gott sällskap. Den engelska regeringen har gjort likadant. Även den holländska regeringen har i denna fråga uppträtt på samma sätt som den svenska regeringen.

Låt mig, herr talman, till sist bara konstatera att vi, som jag säger i mitt svar, skall diskutera denna fråga mer ingående när papperen ligger på bordet. De kommer, hoppas jag, ganska snart till riksdagen.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag kritiserade inte att statsrådet Moberg skrev i Dagens Nyheter. Tidningen fullföljer bara en god liberal tradition när den släpper fram skilda ståndpunkter i en fråga som denna. Vad jag kritiserade var att riksdagen skulle få mindre information om denna fråga än vad läsarna av en Stockholmstidning får. Nu har det ju ändå blivit något av ett tankeutbyte.

Enligt statsrådet Moberg var det så enkelt som att alla dessa 142 forskare var vilseledda. Jag är inte övertygad om att de känner igen den karakteristiken. Och det är definitivt inte riktigt att atomforskningsrådet självt accepterat att göra denna prioritering. Det är inte så lätt att gå emot det ansvariga statsrådet. Visserligen säger forskningsrådet uttryckligen i sin promemoria att man inte kan invända något emot denna princip men att "svårigheten i det aktuella fallet är beloppets storlek som ligger på gränsen till vad ett forskningsråd kan svälja". Det om något är väl en protest i den hovsamma form som ett statsrådet underställt forskningsråd kan ge uttryck för.

Jag tror dock att det finns ett annat sätt att gå till väga, nämligen att låta forskarna och forskningsrådet göra sina bedömningar på kort och på lång sikt och att sedan låta de politiskt ansvariga organen besluta om långsiktplaneringen efter en offentlig redovisning av allt material och en öppen debatt. Inga improvisationer, inga beslut i tvångssituationer!

Jag tycker att statsrådet Moberg har statuerat ett ganska gott exempel på en långtidsplanering när den är som sämst.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Det är uppenbart att vi inte kan ge hur mycket pengar som helst till forskning, men det är också uppenbart att forskningens villkor i Sverige inte är tillfredsställande bl. a. på grund av den forskarutbildningsreform som har genomförts utan att fullföljas.

Först lyssnar regeringen till ett antal remissinstanser som anser att vi

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. åtaganden
i samband med
CERN:s stor-
accelerator-
projekt*

bör vara med på projektet under ett förbehåll, nämligen att ett deltagande inte innebär ett ytterligare inkräktande på vissa svenska projekt här hemma. Därefter ställer regeringen en fråga till atomforskningsrådet med innebörden: Vill ni gå med på detta även om det inkräktar på svenska projekt? Då ställdes, som herr Wikström påpekade, atomforskningsrådet inför något av en tvångssituation. Jag finner inte detta vara en rimlig uppläggning av det mycket betydelsefulla allmänna problem som frågan om hur man genom forskningspolitiken skall finna rätt framtid utgör.

Jag anser att statsrådet för närvarande underskattar de inskränkningar som CERN-projektet med den uppläggning som regeringen tycks vara i färd med att välja kommer att innebära för andra projekt. Som jag sade i mitt första anförande kommer avsevärda driftsbidrag att behövas sedan själva investeringen är gjord. Dessa driftsbidrag blir enligt sakkunskapen väl så stora som de investeringsanslag regeringen nu räknar på. För det andra: För att det över huvud taget skall vara någon idé att delta i projekt i internationell regi fordras att man inom Sverige avsätter extra resurser för i detta fall högenergifysik, så att vi kan utnyttja de resultat som kommer fram.

För att peka på ytterligare en sak i denna utmärkta men i viss bemärkelse famösa artikel i Dagens Nyheter vill jag nämna att statsrådet där sade att vår andel under en 8-årsperiod skulle uppgå till 52 miljoner kronor av en total investering på 1,4 miljarder. Om man räknar detta i procent innebär det 3,7 procent, men i själva verket skall den svenska delen vara 4,6 procent. Det kanske finns någon förklaring till dessa uppgifter, men statsrådets artikel är utomordentligt oklar på denna punkt. Statsrådet har inte funnit anledning att i dag försöka hjälpa riksdagen med ytterligare information. Men detta är en punkt där det fortfarande råder oklarhet, och statsrådet kanske vill förklara hur denna beräkning är gjord.

Herr statsrådet **MOBERG**:

Herr talman! Som jag sade tidigare kommer vi att få anledning att diskutera sakfrågan längre fram. Men eftersom herr Burenstam Linder tog upp en detalj i det hela vill jag erinra om att den kostnad det här gäller är merkostnaden. Det är förklaringen till att man får ett annat procenttal härför än för Sveriges totala andel, men det kan vi återkomma till när alla papper ligger på bordet.

Jag vill däremot säga några ord om herr Burenstam Linders i mitt tycke intressanta principiella syn på hur prioriteringen skall göras. Om jag förstår herr Burenstam Linder rätt, skulle ett uppsättande av en ram för forskarna, inom vilken de får välja och vraka bland sina önskemål, på något sätt innebära att de får arbeta under andra villkor än vad vi politiker har när vi gör våra prioriteringar i olika sammanhang. Eljest kan jag inte förstå det sätt varpå herr Burenstam Linder resonerade och hans underkännande av den typ av prioritering, som regeringen nyligen har bett atomforskningsrådet att göra.

Jag upprepar att atomforskningsrådet är helt införstått med detta. Atomforskningsrådets motsvarighet i England och Holland har ställt

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. utredningen
rörande sexual-
och samlevnads-
frågor i under-
visnings- och
upplysningsarbetet*

inför samma fråga, och även de har valt den ståndpunkt som de svenska kollegerna har intagit.

I morgon äger mötet nere i Genève rum. Vi vet inte vad utgången av det blir. Jag kan utöver vad som förut varit känt meddela att bland de länder, som vid jultid ännu inte bestämt sig, nu också Holland och Norge har beslutat inta samma ståndpunkt som Sverige. Kvar av de ursprungliga deltagarstaterna i CERN står Grekland och Danmark. Från dem föreligger ännu inget besked. Mycket talar för att man i morgon kommer att fatta ett positivt beslut.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 15 Ang. utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet

Herr utbildningsministern CARLSSON erhöll ordet för att besvara herr Wikströms (fp) i kammarens protokoll för den 11 februari intagna fråga, nr 62, och anförde:

Herr talman! Herr Wikström har frågat mig, om jag avser att inhämta riksdagens yttrande med anledning av förslagen från utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU).

Till denna fråga får ställning tas sedan utredningens förslag lagts fram och remissbehandlats.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Häromdagen fick vi se chockerande tidningsrubriker, enligt vilka den svenska skolan numera skulle lära ut samlagsteknik. Uppgiften var naturligtvis grovt vilseledande, och sekreteraren i den aktuella utredningen dementerade den omgående. Jag noterade emellertid att en av svenska kyrkans biskopar i en annan tidning skrev följande: "Det är väl fråga om inte detta utspel" – alltså det delförslag som i dagarna framlagts från USSU – "är så till den grad radikalt att vi måste kräva ett kristet alternativ. Vi får helt enkelt begära en kristen version av denna utredning. Det måste annars bli besvärligt för kristna föräldrar med barn i dagens skola."

Jag såg också uttalanden från invandrare, vilka uttryckte viss förvåning inför detta förslag.

USSU:s material berör ett känsligt och svårbedömt område, och jag har med min fråga inte alls avsett att gå in på en sakk Diskussion. Jag har bara velat aktualisera spörsmålet om i vilka sammanhang en ansvarig debatt om USSU:s förslag skall kunna föras. Jag tror att det ofta är en svaghet, att man inte samtidigt med ett utredningsmaterial publicerar någon anvisning om i vilket sammanhang det vidare skall bearbetas.

När det gäller att fastställa mål och riktlinjer för skolans undervisning i sexual- och samlevnads-kunskap kan ställningstagandet göras av riksdagen, av Kungl. Maj:t eller av skolöverstyrelsen ensam. Jag tycker inte att det vore orimligt att riksdagen bereddtes tillfälle att uttala sig om ett så viktigt

område som detta. Under alla förhållanden måste emellertid ett omfattande remissarbete bedrivas genom departementets eller genom SÖ:s försorg.

Skolans sexualundervisning berör ett område, som traditionellt varit ett familjens ansvar, och det är viktigt att föräldrarnas undervisning och skolans inte strider mot varandra. Därför måste en livlig debatt eftersträvas innan nya riktlinjer fastställs. Annars kan vi riskera att synpunkter av det slag, som jag nyss citerade, också i fortsättningen kommer att cirkulera, varvid många kan få en känsla av att inte ha någon möjlighet att göra sin röst hörd. Jag tror alltså att det är viktigt att denna fråga handläggs med takt och varsamhet och i medvetande om att många människors livssyn och trosuppfattning påverkar deras reaktioner och ställningstaganden.

Herr utbildningsministern CARLSSON:

Herr talman! Jag noterade med tillfredsställelse att herr Wikström uttalade att en hel del av de presskrivierier som förekommit om boken är grovt osakliga. Det är kanske i själva verket så att den biskop som herr Wikström åberopade har läst tidningsartiklar men däremot inte boken. Jag tror nämligen inte att boken skulle kunna föranleda ett sådant uttalande som nu har gjorts.

Utredningen har velat dels tillmötesgå en anhållan från en arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen att ställa faktamaterial till förfogande för en planerad lärarfortbildning, dels lägga fram vissa överväganden för att möjliggöra en offentlig debatt, innan arbetet med slutbetänkandet ännu är klart. Såvitt jag förstod, överensstämmer det med herr Wikströms uppfattning att det är önskvärt med en bred offentlig diskussion om dessa frågor.

Ännu finns alltså inget utredningsförslag, och när ett sådant så småningom föreligger så kommer jag naturligtvis att i vanlig ordning ta ställning till frågan om remissbehandlingen. Jag förutsätter att det blir en bred remissbehandling i en sådan här fråga. Dessutom kommer jag, med hänsyn till de förslag som förs fram, att avgöra på vad sätt den sakliga behandlingen skall gå till. Jag kommer naturligtvis inte att försöka smyga någonting förbi riksdagen, utan jag kommer att följa den praxis regeringen tillämpar när det gäller att för riksdagen presentera frågor som riksdagen har rätt att ta ställning till och bör ta ställning till.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Det är uppenbart att utbildningsministern och jag är överens om värdet av att föra en öppen diskussion och vikten av att det blir ett mycket brett remissförfarande. Man kan möjligen göra den reflexionen att det vore önskvärt att utredningarna litet mera funderade över hur de bör presentera sitt material så att det inte uppstår missförstånd i onödan. På den här punkten rör det sig ju om ett sällsynt känsligt ämne, och det är bra att vi har fått ett klargörande här i dag om att materialet har publicerats för att vi skall få en bred och öppen debatt och att alla synpunkter på det här materialet är välkomna.

Nr 27

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. utredningen
rörande sexual-
och samlevnads-
frågor i under-
visnings- och
upplysningsarbetet*

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

Herr utbildningsministern CARLSSON:

Herr talman! Jag tror inte att utredningen kan lastas för de slutsatser som drogs i vissa tidningar och de rubriker som där åstadkoms. Snarare var det väl lösnummerupplagan som spelade en roll än intresset att ge utredningen en absolut objektiv och riktig redovisning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 16 Ang. förbättrad information om säkerhetspolitiken och totalförsvaret

Herr försvarsministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr *Bohmans* (m) den 12 januari framställda interpellation, nr 6, och anförde:

Herr talman! Herr Bohman har frågat mig vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att intensifiera och förbättra informationen om den svenska säkerhetspolitiken och totalförsvarets uppgifter och organisation i syfte att fördjupa allmänhetens intresse och kunskaper för dessa för landets frihet väsentliga frågor.

I interpellationen framhåller herr Bohman att informationsverksamheten rörande säkerhetspolitik och totalförsvaret är otillfredsställande och att stora delar av allmänheten är okunnig om försvaret och dess mål och medel.

Vad som leder till den i interpellationen framförda slutsatsen att informationen om totalförsvaret och säkerhetspolitik är mindre effektiv och allmänheten således mera okunnig än tidigare är, såvitt jag kan förstå, det faktum att vårt lands säkerhetspolitik under senare tid utsatts för kritik främst från vissa ungdomsgruppers sida. Det ökande antalet ansökningar om vapenfri tjänst kan ha verkat i samma riktning.

Den kritik som i dag riktas mot försvaret kan tolkas så att enigheten om säkerhetspolitik och försvar inte längre är lika kompakt som förr. Vi möter i dag nya synpunkter och förslag på hur vår säkerhetspolitik bör utformas. Vi möter även uppfattningen att vårt land inte är värt att försvara liksom uppfattningen att vi inte har några utsikter till ett framgångsrikt försvar.

Att bristande enighet om vår säkerhetspolitik och dess förutsättningar således skymtar fram är att beklaga. Det finns dock inga skäl att tro att den kompakta enigheten kan återställas genom några enkla trollformler. Medborgerlig enighet i väsentliga frågor kan i ett demokratiskt samhälle aldrig manipuleras fram. Enigheten kan bara uppstå genom övertygelsen hos de enskilda medborgarna. Och denna övertygelse kan bara uppnås i det demokratiska samhällets arbetsformer. De politiska krafter som bär upp dagens svenska säkerhetspolitik har skyldighet att inför de grupper som ifrågasätter denna politik besvara frågan *varför* säkerhetspolitiken har getts denna utformning. Övertygelsekraften i de svar som ges blir avgörande för den grad av övertygelse och solidaritet med vilken medborgarna omfattar statsmakternas politik.

Det är min uppfattning att vårt lands deklarerade säkerhetspolitik har

en stark ställning i folkopinionen. De som önskar en förändring utgör ett fåtal. Jag anser även att det hos svenska folket finns ett starkt intresse för försvaret och dess problem.

Vi måste alltid vara beredda att möta tvivel på vår säkerhetspolitikens riktighet och behovet av ett försvar. Dessa tvivel skall öppet mötas med argument och sakskaäl. I den fria debatten skall åsikter och motiv brytas mot varandra. Kritikerna skall inte tvingas till tystnad. Den som är förvissad om hållbarheten i sin egen övertygelse känner ingen tvekan inför ett öppet meningsutbyte om säkerhetspolitiken och dess förutsättningar.

Debatten skall inte minst föras av och med dem som tillhör den unga generationen. Dessa saknar ofta de personliga erfarenheter som kommit en äldre generation till del. Verkligheten är den bästa försvarsupplysaren. Men den verklighet vi i dag lever i talar även den sitt tydliga språk. Det är min uppfattning att omsorgen för vår yttre säkerhet och motiven för åtgärder som möjliggör dess fortbestånd inte skiljer generationerna från varandra utan i stället utgör en stark, förenande länk.

Kritiken mot försvaret i dag utgör inte något hot mot säkerhetspolitiken och dess förutsättningar. Däremot kan det sätt på vilket de som har ansvaret för säkerhetspolitiken möter denna kritik bli ett prov på vitaliteten i vår demokrati och på vår förmåga att tillämpa demokratiska arbetsmetoder även i situationer då känslorna råkar i svallning och sinnena är upprörda.

När vi i dag står mitt uppe i förberedelserna för ett ställningstagande till försvarets utformning efter utgången av nu löpande försvarsbeslut är det helt naturligt att utvidga informationsverksamheten om försvaret och säkerhetspolitiken. Därmed ökas medborgarnas möjligheter att bilda sig en uppfattning om de avgöranden som skall träffas och motiven och förutsättningarna för dessa.

I detta syfte kommer en stor mängd material i försvarsfrågan att publiceras och göras tillgängligt för offentlig debatt. En redaktionskommitté har tillsatts med uppgift att förbereda publicering av allt väsentligt material som tagits fram genom de nu pågående miljöstudierna och andra utredningar om försvarets framtida utformning. Materialet kommer att publiceras i första hand genom Centralförbundet Folk och försvars försorg. Hittills har publicerats skrifter om svenskt luftförsvar i framtiden, om nedrustningsfrågan och Sveriges framtida säkerhet och om stormakternas agerande i olika konflikter efter år 1945. Inom kort utkommer en sammanfattning av de framtidsbedömningar som gjorts inom miljöutredningarna. Den ger en översikt över alternativa utvecklingslinjer på längre sikt och den användning dessa bedömningar får i försvarsplaneringen. Vidare planeras publicering av en redogörelse för försvarets nya planeringssystem, en skrift om försvar mot ABC-stridsmedel och en om försvar mot överraskande angrepp och hot. Slutligen förutses även publicering av resultaten av de arbeten som genom miljöutredningarna lagts ut på enskilda forskare. De ämnen som här aktualiseras är förutsättningarna för civilmotstånd i Sverige, försvar utan kärnvapen och stormakternas framtida kärnvapenstrategier.

Försvarsupplysningen bedrivs i dag genom många kanaler. Värnplikts-

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

utbildningen är en viktig källa till information om försvaret. Verksamheten på försvarets många arbetsplatser en annan. I skolans undervisning och yrkesvägledning har försvarsinformationen sin naturliga plats. Försvarets myndigheters verksamhet och deras samverkan med andra myndigheter liksom med näringsliv, organisationer och enskilda är också en del av försvarsupplysningen.

En stor del av försvarsupplysningen bekostas av statsmedel, t. ex. utgivningen av skrifter och broschyrer, utställningar och de frivilliga försvarsorganisationernas upplysningsverksamhet. I årets statsverksproposition begärs medel för utgivning av en särskild publikation som avses bli ett forum för information och åsiktsutbyte rörande försvaret.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag tackar herr försvarsministern för svaret. Det var åtminstone långt och innehöll kanske just därför en del som enligt min mening inte borde ha funnits i det – vissa av försvarsministerns uttalanden gjorde på mig ett rätt förbryllande intryck.

Den beredskapsfråga – om jag får använda den benämningen – som jag riktade uppmärksamheten på i min interpellation är väsentlig för vår säkerhetspolitik och vår demokrati. Håller den försvarsvilja som utgör själva grundvalen för Sveriges säkerhetspolitik på att långsamt luckras upp? Finns bakom de tendenser i den riktningen som allt fler tycker sig kunna iakttä något slags medveten indoktrineringsprocess? Och gör statsmakterna allt vad som rimligen kan begäras för att möta sådana här tendenser och sådan här verksamhet?

ÖB har konstaterat att de nyinryckande rekryternas kunskaper om det svenska försvarets mål och uppgifter i samhället är otillfredsställande. Han kräver ökad undervisning i skolan om vår säkerhetspolitik och vårt totalförsvär. I rapporter från förbanden görs också gällande att inryckande rekryter under hela sitt liv har fått det militära nedsvärtat och att de inte har blivit realistiskt upplysta i skolan. Avdelningsdirektören Gunnar Olsson i överstyrelsen för ekonomiskt försvar har nyligen konstaterat att den nuvarande informationen i totalförsvärsfrågan är alldeles otillräcklig och inte motsvarar moderna krav. Och han har i det uttalandet givit uttryck åt ett allmänt omdöme. Antalet ansökningar om vapenfri tjänst har från 1966 till 1970 nästan fyrdubblats och antalet totalvägrare från enbart 1968 ökat med samma antal. 1969–1970 var ökningen 129 procent.

Hur bemöter nu den för vårt försvar ansvarige ministern de krav på bättre information som från olika håll reses och som har utgjort underlag för min interpellation? Jo, herr talman, han gör det genom att ironiskt konstatera att den "kompakta enigheten" om vår säkerhetspolitik och dess förutsättningar inte "kan återställas genom några enkla trollformler" och att en medborgerlig enighet i denna fråga inte kan "manipuleras fram".

Vem, herr statsråd, har talat om enkla trollformler och om manipulation? Jag har i interpellationen konstaterat att vårt försvar är en förutsättning för vår utrikespolitik, att försvarsorganisationen är en omfattande och betydelsefull del av vårt samhälle, att det är samhällets

plikt att ge medborgarna tillräcklig information och att värnplikten inte kan fylla sin funktion om den inte bygger på allmän förståelse för vår säkerhetspolitik.

Det är riktigt, herr statsråd, att medvetande om vad vår säkerhetspolitik och vårt försvar kräver inte kan skapas utan övertygelse hos de enskilda medborgarna. Det är att slå in öppna dörrar att göra ett sådant konstaterande. Men övertygelse förutsätter i sin tur kunskaper, och de måste byggas på information. Det är framför allt då det gäller informationen som statsmakternas ansvar kommer in i bilden. Just därför att vi har en levande demokrati, just därför att vi har en så fri debatt som vi har i vårt land är skyldigheten att ge ett brett underlag för dessa debatter och för de analyser som man gör ute på fältet särskilt påtaglig. Det är därför jag tycker att det är oroande att försvarsministern försöker att med svepande, lätt ironiska formuleringar komma ifrån de förpliktelser som i första hand bör åvila regeringen.

Det finns naturligtvis fortfarande – det skall jag gärna medge – hos svenska folket ett starkt intresse för försvaret och dess problem. Verksamheten hos hundratusentals människor inom de frivilliga försvarsorganisationerna vittnar ju om det. Men vad som inger farhågor är att vi i dag kan iaktta en vikande tendens och en bristande övertygelse om försvarsorganisationens betydelse och uppgifter. Det finns uppenbarligen ett samband mellan den tendensen och den ensidiga verksamhet som utövas i nedrivande syfte från olika håll samt den passivitet som gör sig märkbar då det gäller att bemöta den verksamheten.

Visst, herr talman, har vi politiker vårt ansvar. Även av oppositionsidan skulle man kunna kräva ökade insatser, det är jag fullt medveten om. Det oroande är att passiviteten hos politikerna tycks vara ett uttryck för att de i viss utsträckning har blivit medvetna om att den resonans som möter försvarsdebatterna i dag inte är lika utpräglat positiv som den var tidigare. Det förefaller som om det hos de politiska partierna i dag fanns en viss tvekan att ge sig in i försvarsdebatter just därför att de inte tycker sig få riktigt det gensvar som de förut kunde räkna med. Om så är fallet, accelereras den negativa trenden som jag har talat om.

Den bristande förståelsen för svensk säkerhetspolitik markeras av sådana företeelser som att Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund och Centrerns ungdomsförbund så vitt jag vet ansett sig inte längre böra vara med i Centralförbundet Folk och försvar. Det föreligger uppenbarligen ett slags växelverkan i det här hänseendet. Om dessa två ungdomsförbund inte vill medverka i den uppbyggande verksamhet som Folk och försvar bedriver med statsmedel, har de inte bara gjort en klart negativ markering, de har också undandragit sig möjligheterna att vidarebefordra den information till sina medlemmar som Folk och försvar har till uppgift att ge dem.

Alla politiska partier som står bakom den enighet, som i princip föreligger om vår säkerhetspolitik, har ett gemensamt ansvar, det vill jag understryka än en gång. Men regeringen har det största ansvaret för att se till, att resonansbotten, den allmänna opinionen, inte som nu är fallet blir utsatt för en ensidig påverkan. Den uppgiften är svår, det är jag också medveten om. Man måste – för att citera ett uttalande av statsrådets

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

förutvarande medarbetare, dåvarande statssekreteraren Karl Frithiofson – ”kunna analysera folkviljan men också påverka och leda den”.

Det är inget fel att man i debatten kritiserar försvaret. Försvaret liksom andra samhällssektorer har sina brister – det har vi nog klart för oss – och det är också, förefaller det mig, naturligt att kritiken kan bli hård mot en organisation som enskilda medborgare kommer i kontakt med genom obligatorisk värnplikt. Men just det förhållandet skärper skyldigheten att klargöra de säkerhetspolitiska sambanden så att de kvarvarande intrycken inte får övervägande negativ effekt.

I slutet av det svar som försvarsministern gav mig gjorde han plötsligt en ”kovändning” och medgav att det trots allt nu kan vara naturligt att utvidga informationen om försvaret och säkerhetspolitiken och att ge medborgarna ökade möjligheter att bilda sig en uppfattning om de avgöranden som skall träffas då den nu sittande försvarsutredningen har lagt sitt förslag. Plötsligen är alltså försvarsministern beredd att vitsorda att det *finns* ett behov av vidgad information. Men det verkar som om det behovet vore begränsat till de diskussioner som nu skall föras i anslutning till försvarsutredningen. Jag hävdar att behovet är mycket större och bör leda till insatser över hela fältet. Om *det* var också statsrådets mening kanske statsrådet vill förtydliga sig på den punkten.

Utnyttjar vi i dag värnpliktsutbildningen tillräckligt effektivt för att ge verksam upplysning om vår säkerhetspolitik och de olika aspekter som är berörda? Är skolans undervisning och yrkesvägledning i dag tillräckligt intensiv? Har den tillräcklig genomslagskraft? Vilket ansvar har Sveriges Radio? Hur utövar radioledningen sitt ansvar? – Allt detta är frågor som jag hade velat få svar på från statsrådet, men som statsrådet i stor utsträckning har gått förbi eller i varje fall underlåtit att konkretisera.

Läget i dag är inte tillfredsställande. Det är någonting som brister – och vad kommer försvarsministern att göra för att bota de bristerna? I det hänseendet har vi inte fått något svar.

Det är riktigt att regeringen skall hålla sig utanför Sveriges Radios programverksamhet. Sveriges Radio har enbart att följa det avtal som föreligger mellan staten och radiobolaget, men enligt det avtalet skall bolaget i sin programverksamhet ”hävda de grundläggande demokratiska värdena” och bedriva sin verksamhet ”med beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i samhället” – dvs. dess genomslagskraft.

Jag menar – och jag hoppas att försvarsministern kan dela den meningen – att enligt radioavtalet föreligger skyldighet för radiobolaget att tillse att underlaget för vår säkerhetspolitik förstärks. Radiobolaget har alltså, enligt min uppfattning, inte enbart att föra debatt och att presentera mot varandra stående synpunkter utan också att aktivt verka för en vidgad förståelse för vår säkerhetspolitik, som i sin tur är en förutsättning för att vi skall kunna upprätthålla de demokratiska värdena i vårt land. Alltför många har fått det intrycket att den debatt som nu vidarebefordras till lyssnare och tittare är så ensidig att det förefaller som om en rakt motsatt effekt inte sällan skulle vara åsyftad. Var det exempelvis någon som hörde en viss lundadocent utlägga texten i gårdagens utsändningar? Inte var väl hans inlägg avsett att öka förståelsen för svensk säkerhetspolitik!

Försvarsministern avslutar sitt svar med en erinran om att i årets statsverksproposition har begärts medel för utgivning av, som det heter, en särskild publikation, som avses bli forum för information och åsiktsutbyte rörande försvaret. Den "soldattidning" som försvarsministern åsyftar blir säkert ett forum för åsiktsutbyte, men i vad mån kommer det första ledet i de två uppgifterna – informationsverksamheten – att beaktas? Det är inget fel, det är tvärtom alldeles rätt, att de värnpliktiga skall tillförsäkras ett inflytande över tidningens innehåll och utformning, men om avsikten är att bereda möjligheter för Värnpliktsvägrarnas centralorganisation att i denna med statsmedel utgivna tidning fullfölja sin propaganda lär i varje fall informationsbehovet, som enligt min mening är högst väsentligt, inte bli tillgodosett. I vad mån kommer informationsbehovet att bli tillgodosett i denna tidning?

Jag tackar än en gång statsrådet för svaret. Jag är inte tillfredsställd med det. Jag tycker mig sakna den vilja att försöka komma till rätta med de informationsproblem som vi alla är klart medvetna om. Jag hade hoppats att försvarsministern skulle ha givit uttryck åt denna vilja.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag visste att herr Bohman inte skulle bli enig med mig. Jag tillspetsade alldeles medvetet mitt svar på vissa punkter för att få till stånd debatt, om inte i denna kammare – vi har kanske inte tid till det – så ändå en debatt bland politiker och andra som bör bedriva försvarsupplysning. En sådan debatt skulle visa vilka olika ståndpunkter vi intar.

Det är på det sättet, herr Bohman, att vi i dag bedriver mer försvarsupplysning än någonsin, lägger ut mer pengar på försvarsupplysning än någonsin och skickar ut vackrare och grannare skrifter om försvaret än någonsin. Det är alltså inte en minskad omfattning i försvarsupplysningsverksamheten som kan ligga till grund för herr Bohmans interpellation.

Då har jag ställt mig frågan: Vad kan det vara som gör att man från ÖB:s sida och från herr Bohmans sida och i en mängd ledarartiklar som jag har läst ändå talar om denna kris i försvarsupplysningen? Jo, det är naturligtvis det att förutsättningarna för försvarsupplysningen helt har ändrats under senare år. Det spelar ingen roll om vi skickar ut aldrig så granna och aldrig så många broschyrer om hur vårt försvar fungerar ifall det är så att många människor – framför allt inom den yngre generationen – tvivlar på försvaret. Det är inte upplysning av det slag som går ut på att man skall göra alla kunniga om hur vårt försvar ser ut som är det väsentliga, utan det är nödvändigt med en diskussion om varför vi har försvaret, varför vi har allmän värnplikt med det tvång detta innebär för de unga medborgarna, av vilka många vill dra sig undan. Varför har vi det?

I den diskussionen deltar tyvärr vi som är ansvariga för besluten alldeles för litet. Det är vi som måste ta upp den diskussionen och tala om, varför vi i denna riksdag anslår 6,5 miljarder om året till försvaret och varför vi utformar vår säkerhetspolitik på detta sätt. Det finns nämligen ute i landet så många tvivlare. Dessa är ingalunda okunniga, men de håller på att skapa en opinion till förmån för en annan

försvarspolitik än den som det har rätt en kompakt enighet om här i riksdagen.

Jag tillspetsade medvetet frågeställningarna på detta sätt för att kunna få till stånd en vettigare diskussion om försvarsupplysningen än den som kom till uttryck i herr Bohmans interpellation och den som jag i övrigt upplever när man tror att om bara medborgarna blir mera kunniga om vårt försvar blir vi även mera eniga och så accepterar medborgarna säkerhetspolitiken. Det är inte sant – det vet vi inte. Det är möjligt att om medborgarna blir mera kunniga, så kommer de ännu högljuddare att kräva en annan säkerhetspolitik.

Vi måste förklara *varför* vi i nuvarande internationella läge, med Sveriges ställning mellan öst och väst osv., har just den utformning av försvaret som vi har. Någoting annat menade jag inte. När jag talar om en trollformel avser jag helt enkelt detta, att det inte är sant att man bara genom att beställa mer broschyrer, mer föredrag, mer kortfilmer etc. kan åstadkomma samlagen kring försvaret och uppnå enighet.

Det är inte alls säkert att detta blir möjligt, utan jag tror att vi politiker i olika läger måste skärpa oss och ta upp diskussionen på ett annat sätt med en grupp aktiva ungdomar som bara kan mötas med våra argument. Vi skall inte försöka tysta ned dem utan de skall tvingas lägga fram sin syn på hur de vill att vårt försvar skall vara utformat. Menar de verkligen att vi inte skall försvara oss alls? Det skall de tvingas svara på. Då får vi se om inte den kompakta uppslutningen under många år kring svensk säkerhetspolitik ändå skall kunna bestå. Men vi kommer inte förbi dessa frågor genom att bara beställa ännu mer skriftlig och annan upplysning som kan bekostas av statsverket eller andra. Det är detta, herr Bohman, som jag vill skjuta i förgrunden.

Att vi sedan skall ge alla bästa möjliga informationsmaterial, som jag har påpekat här, är ganska naturligt. Varje riksdagsman får alla dessa böcker – det har jag sett till – så att riksdagens ledamöter har möjligheter att följa den omfattande skriftutgivning som nu sker när det gäller grundläggande frågor i försvarspolitik. Jag utgår då från att riksdagens ledamöter i sin kontakt med medborgarna och väljarna skall kunna ha förutsättningar att plädera för den säkerhetspolitik som vi här i riksdagen brukar vara tämligen eniga om.

Vi har ingen stor, allmän försvarsdebatt mellan partierna därför att vi i stort sett har varit eniga om försvaret i många år. Och när vi är eniga går vi inte ut och slåss. Därför finns det inte någon upplysningsverksamhet via ständigt pågående diskussioner mellan partiledare, partirepresentanter och riksdagsmän, utan den diskussion som pågår och som jag har försökt att delta i – är den som i första hand förs med representanter för akademikergrupper eller låt oss säga med den unga generationen. Den diskussionen är ganska livlig, och vi måste delta i den. Jag önskar heller ingenting högre än att så många som möjligt deltar i den debatten, som vi inte kommer ifrån.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Efter detta statsrådets klarläggande förstär jag bättre de mycket provokativa och som jag tyckte egendomliga formuleringarna.

Jag anser det också vara värdefullt att vi får en debatt av detta slag. Likaså delar jag statsrådets uppfattning rörande innebörden av, syftet med och bakgrunden till den försvarsupplysning som vi måste bedriva. Men jag delar inte de slutsatser statsrådet själv har dragit i sin praktiska politik när det gäller verksamhetens bedrivande.

Det är riktigt att vad de unga som vi nu talar om framför allt diskuterar inte är hur våra vapensystem skall byggas upp eller hur organisationen skall se ut, utan vad de diskuterar är, som statsrådet sade: Behöver Sverige ett försvar i dag? Vad skall det tjäna till med ett försvar? Kan vi över huvud taget få användning av ett försvar, innan vi har slagits ner?

Och de som driver sin tes hårdast är ofta de som är anhängare av en långtgående, extremt hård alliansfri politik. Det är den bristande konsekvensen och den bristande insikten om detta samband som är så förvånande. Det är också det som måste påverka hela uppläggningsen av vår försvarsupplysningsverksamhet. Och det är det som jag menar att vi inte har gjort. Med "vi" menar jag då i första hand statsmakterna, men jag är medveten om att även de politiska oppositionspartierna där har ett ansvar.

Visst är det bra att man fattar regionala och centrala beslut och att vi på olika håll trycker fint illustrationsmaterial och ger ut den ena boken efter den andra. Statsrådet apostroferade själv dessa böcker i sitt svar. Och visst är det bra att det materialet delas ut till riksdagsmän, frivilligorganisationer och andra. Men den försvarsupplysningen förs inte ut effektivt på gräsrotsnivå – för att här använda ett av dagens slagord. Egentligen är det ytterst i hemmen och i skolan som informationsverksamheten måste ta sin början. Det är där förståelsen måste skapas. Hemmen kan vi möjligen påverka indirekt, men i skolan kan samhället bedriva en direkt påverkan.

Tycker försvarsministern verkligen att myndigheterna har gjort vad som behövs för att den verksamheten skall bli tillräckligt effektiv i skolan? Skolutbildningen har i det avseendet varit otillfredsställande och ofullständig. I de nya läroplanerna för grundskolan ingår nu fyra eller fem timmar per läsår för information om bl. a. sådana frågor som narkotika och totalförvar. Det är för övrigt en ganska intressant sammanställning. I skolöverstyrelsen håller man för närvarande på att utarbeta ett studieunderlag härför, men det är inte färdigt ännu. Det kommer först i april eller maj. Följaktligen kan man inte tillämpa det förrän först någon gång i höst – och bara i grundskolan! Några läroplaner för gymnasiet som omfattar försvarsupplysning finns mig veterligt ännu inte. Det är en mycket allvarlig brist. Vi har alla varit överens om att det behövs vidgad samhällsinformation. Försvaret är ett led i vårt samhälle. Informationen måste därför ge utrymme även häråt. Kunskaperna måste föras ut, även om enskilda lärare kanske inte är så roade av det.

En annan synpunkt som jag tycker att man inte skall gå förbi i en sådan här debatt – som ju också statsrådet hälsar med tillfredsställelse – är att begreppet försvarsvilja eller motståndsvilja är ett element i vår värnkraft, för att använda ett av försvarsministerns egna favorituttryck.

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

Trovärdigheten hos svensk utrikespolitik har ju alltid understrukits från regeringens sida, inte minst av statsministern. Vi är som bekant i vårt land utsatta för en mycket ingående uppmärksamhet, eller skall vi säga bevakning, från omvärldens sida. Bevakningsverksamheten gentemot vårt land är inte bara inriktad på de fasta elementen i vårt försvar och i vår säkerhetspolitik; man inregistrerar där också försvarsviljan och försöker bedöma graden av försvarsvilja, eftersom den i sin tur kan bli avgörande för hur man bedömer möjligheterna att betvinga Sverige genom hot eller genom utpressning. Vi kan väl i varje fall alla instämma i förhoppningen att vi inte skall behöva uppleva "den verklighet som är den bästa försvarsupplysningen", för att nu citera försvarsministern själv. Det är för sent då!

Det är också mot den bakgrunden att motståndsviljan är ett viktigt element i vår beredskap som jag ställt min fråga till försvarsministern. Jag tyckte inte att jag fick ett tillfredställande svar på den. Jag är mera nöjd nu, efter försvarsministerns komplettering, men jag tycker fortfarande inte att de uttalanden som försvarsministern gjort har tagit sig uttryck i praktisk-politiska åtgärder.

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! Herr Bohman och jag står i varje fall något närmare varandra nu än när vi började diskussionen. Om vi fortsatte diskussionen skulle vi kanske till slut inte vara så förfärligt oeniga.

Jag vill fästa herr Bohmans uppmärksamhet på att mottagligheten för försvarsupplysning självfallet inte är densamma i alla lägen. Inför ett krigshot är det mycket lätt att få allmänheten att suga upp allt vad vi säger angående försvaret, och då kan det också vara mycket lämpligt att tala om hur försvaret är organiserat och vad som krävs. Mottagligheten är däremot inte särskilt stor under perioder av lång fred då det inte finns något hot mot Sverige - allmänheten uppfattar det i varje fall inte så och inte politikerna heller. När vi då hamnat i en sådan situation som dagens, då man i vida kretsar hyser tvivel om försvaret, är det viktigaste att vi tar upp diskussionerna. Det är politikerna som måste föra dessa diskussioner. Vi kan inte begära att de som är anställda inom försvaret i första hand skall göra det. Jag tror inte heller att det är så lämpligt att använda t. ex. officerarna som försvarsupplysare och debattörer inför den stora allmänheten. Det är vi politiker som bär ansvaret för landets säkerhetspolitik och försvar, och det är vi som måste uppmärksamma att förutsättningarna för försvarsupplysningsverksamheten är väsentligt andra i dag än de var för låt oss säga tio år sedan. Jag har i den situationen velat dra ned tilltron till att detta problem kan klaras genom att man ökar, ökar och ytterligare ökar den försvarsupplysning som bedrivs med hjälp av skrifter, filmer, utställningar osv. Jag är rädd att det inte hjälper. Det är diskussionen som är det avgörande. Och den diskussionen måste framför allt ske med den svenska ungdomen, som börjat hysa andra meningar om försvaret. Jag tycker att detta är det väsentligaste.

Jag hade självfallet kunnat gå in på alla detaljer beträffande de förberedelser som görs för t. ex. den lilla tid man i skolan skall ägna åt försvaret, inte alls för att påverka eleverna att tro på den svenska

säkerhetspolitiken, om jag har uppfattat det rätt, utan för att ge information om försvaret men också tillfälle till diskussion om försvaret. Den moderna skolundervisningen verkar ju så. Jag skall i denna kammare inte gå in på frågan om massmedia, television och radio, som naturligtvis här spelar en stor, ja, i en kritisk situation avgörande roll, eftersom de når ut till varje människa i landet och med sitt budskap når direkt in i hemmen. Jag skall inte gå in på dessa frågor. Regeringen har inte rätt att lägga sig i programverksamheten, knappast riksdagen heller.

Tidigare har jag utanför detta hus personligen offentligt kritiserat ensidigheten i mass medias behandling av dessa frågor. Nu några år efteråt måste jag säga att jag i dag inte skulle vara lika skarp i kritiken. Enligt min personliga mening har därvidlag skett en viss förbättring, eftersom man iakttar en bättre balans. Sedan kan de som är motståndare till försvaret då och då ilska till över program som förekommer i radio och TV. Den som är mycket positiv till vår säkerhetspolitik kan också få ilska till när program av annat slag förekommer, exempelvis i går kväll. Men att utnyttja massmedia enbart för att påverka alla medborgare att sluta upp bakom den säkerhetspolitik som vi beslutar om här i riksdagen tror jag inte vi kan tänka oss med de principer vi har för nyhetsförmedling och för användning av massmedia.

Herrr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag kanske inte skall fortsätta debatten längre. Jag tror att innerst inne är statsrådet Sven Andersson och jag rätt eniga, även om jag inte tycker att statsrådet ger uttryck åt vad jag hoppats att han skulle göra.

Jag har inte påstått — dessutom tror jag inte heller att det förhåller sig så — att vi kan klara detta problem genom att som statsrådet säger öka och öka utgivningen av skrifter, visning av filmer och sådant. Det är inte där problemet ligger. Det är vi helt överens om. Problemet ligger i att vi måste ge den uppväxande generationen ordentlig information om de sammanhang det här är fråga om, sambandet mellan försvarspolitik och utrikespolitik, om innebörden av vår svenska säkerhetspolitik i vidsträckt bemärkelse.

Det är där samhället i dag inte har gjort vad man borde göra; det brister fortfarande i skolundervisningen. Det är vår uppgift — jag säger det öppet — att informera och påverka den uppväxande generationen om vad det här betyder för våra möjligheter att leva i fred, att bevara vårt demokratiska styrelseskick. Lika väl som vi nu — jag gör den här egendomliga sammankopplingen på nytt — har börjat undervisa våra elever om risken för narkotikamissbruk, lika väl skall vi börja undervisa våra elever om de samband det här är fråga. Det har vi hittills inte gjort, men det måste vi göra. Därmed underlättar vi den fria debatt som Sven Andersson efterlyser, därför att en fri debatt byggd på kunskaper blir en friare och bättre debatt än den som är byggd på förutfattade meningar, känslor och okunnighet.

Syftet för oss och för mig är att skapa bättre betingelser just för det fria meningsutbytet. Även om vi klarar upp de här sammanhangen kommer det ändå att finnas motsättningar om hur försvarspolitik skall

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

utövas. Det är den typ av debatt som statsrådet och jag brukar bedriva och som bedrivs ute bland de militärer som jag, liksom statsrådet, anser inte i första hand skall ägna sig åt den här verksamheten. Grunden skall läggas i hemmen, i skolorna, genom en ordentlig kunskapsförmedling. Den uppgiften åvilar herr statsrådet och hans kolleger i regeringen i första hand.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag finner mig föranläten att gå in i denna debatt, eftersom jag känner mig något åsyftad såsom en av dem i den unga generationen som har avvikande mening eller i varje fall är villiga att diskutera det traditionellt militära försvarets effektiva roll i samhället.

Jag har till årets riksdag tillsammans med flera medmotionärer framlagt en motion, och jag vill deklarerat att jag inte har begärt en totalnedrustning av det svenska försvaret. Vi har mycket försiktigt yrkat att man i direktiven för den långsiktiga planeringen av det militära försvaret också skall ta in och undersöka även förutsättningarna för icke-militära försvarsformer. Det kravet baseras på tankar och känslor som jag tror att många unga människor i dag delar med mig men som inte helt och hållet hör hemma hos dem som vill riva ned samhället och inte vill försvara det. Jag tillhör alltså dem som ställer sig bakom vårt nuvarande försvar men vill ta upp en diskussion om en annan utformning av det framgent.

Jag tycker att det var oerhört viktigt vad Sven Andersson här sade, nämligen att en debatt måste komma till stånd. Den debatten kan inte ske genom att man på konstlat sätt tvingar på den unga generationen en traditionell uppfattning om försvaret. Det finns anledning att säga detta, eftersom herr Bohman slutade sitt anförande med att säga att man skall informera också om det försvar vi har och dess effektivitet.

Jag skulle vilja fråga herr Bohman: När man i skolorna informerar barn och ungdom om det traditionella försvarets effektivitet, är man då också beredd att informera dem om konsekvenserna av de nya stridsmedel som numera finns i världen och som kan komma att användas i ett kommande krig? Jag tänker på BC-stridsmedel och kärnvapen, alltså biologiska och kemiska stridsmedel, och deras effekter på den civila befolkningen. Hittills har vi inte fått den informationen. Som säkerligen en del av kammarens ledamöter känner till finns informationsmaterial framställt, bl. a. har en film gjorts av det engelska TV-bolaget BBC, skildrande resultatet av ett kärnvapenfall mot några mindre städer i England. Den filmen förbjöds snabbt av någon anledning och får inte visas i något lands TV-kanaler. Man måste själv ta initiativ för att få se den. Även den filmen bör ingå i upplysningen om effektiviteten av ett militärt försvar.

Vad jag vill framhålla här är att vår säkerhetspolitik ju inte baserar sig enbart på ett traditionellt militärt försvar. Den förutsätter ett samspel mellan utrikespolitik, handelspolitik och försvarspolitik. Det är, såvitt jag vet, fastslaget här i riksdagen. Försvarspolitikerna är således bara *ett* av de medel som ingår i säkerhetspolitiken.

Strävandena att minska spänningen i världen måste man se i ett vidare perspektiv. En internationell rättsordning kan inte bygga på nöd och

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

fattigdom för de flesta människor i världen. Den kan bara bygga på rättvisa och välstånd för alla. Därför bör ett väsentligt ökat utvecklingsbistånd från de rika nationerna, dit Sverige hör, på längre sikt vara en grundläggande säkerhetspolitisk åtgärd. Vårt etappmål av 1 procent 1974/75 är ett steg i den riktningen.

Vad jag har påpekat i min motion skulle jag gärna vilja se komma med i den försvarsdebatt som vi alla eftersträvar. För att vinna total enighet hos medborgarna om vårt försvars utformning måste vi ha en öppen och fri debatt. Vad som då är viktigt är att man tar in alla delar av ett försvar och dess effektivitet. Enligt min uppfattning råder det obalans mellan olika grenar av vårt totalförsvaret i dag. Vi satsar av tradition – det är kanske djärvt att säga det från denna talarstol – och av brist på annan erfarenhet på traditionellt militärt försvar. Sven Andersson återopade också i sitt svar att den unga generationen inte har direkt erfarenhet av kriget. Nej, men den har skräck för effekterna av de nya stridsmedlen. Det kanske är detta som har väckt upp den unga generationen att bli tvekan inför ett traditionellt försvar, som kan utvecklas med skrämmande nya stridsmedel över hela vår värld. Man vill diskutera försvaret och dess effektivitet och kanske finna nya former för att lösa konflikter mellan människorna.

I vår motion har vi tagit upp någonting som kanske kan låta chockerande i konservativa moderaters öron – att man skall analysera olika former av icke-militära försvarsmetoder. Man skall göra det långsiktigt och undersöka på vilket sätt de kan föras in i det svenska försvaret. Med det tror jag att man skulle nå det som man känner att man inte riktigt gör i dag – man skulle kunna nå även den yngre generationen, som ställer sig tveksam till ett krig och dess konsekvenser och till ett traditionellt försvars effektivitet. Historien visar ändå att trots upprustningar i militära försvar har vi inte åstadkommit fred i världen. Det är inte en särskilt lycklig värld vi lever i, full av konflikter. Människorna måste någonstans börja att finna vägar att lösa upp konflikterna.

För att försvarsviljan skall omfattas helt och fullt av människorna – och det samhälle vi har tycker jag är värt att försvara – är det viktigt att man också får till stånd en debatt ute i samhället, där de unga tveksamma människorna deltar. Det är kanske litet för ensidigt att säga "de unga", ty tidigare generationer har ju också varit mycket engagerade i internationell fredspolitik. Det är inte bara de unga människorna som är engagerade i denna debatt. Då skulle man också kunna känna större trygghet för den försvarspolitik man lägger fram och som skall ingå i det totala säkerhetspolitiska arbetet.

Jag skulle gärna se att vi finge en annan balans på säkerhetspolitiken med en väsentligt större del lagd på nedrustningsarbete, säkerhetspolitisk forskning och framför allt naturligtvis på biståndsverksamhet till de länder som i dag befinner sig på den undre halvan och till vilka vi måste dela med oss av vårt välstånd.

Slutligen vill jag fråga herr Bohman: När vi skall indoktrinera våra barn och det svenska folket – jag tror herr Bohman klart uttryckte sig så, åtminstone uppfattade jag honom så – om försvarets effektivitet, är vi då också beredda att tala om vilka konsekvenser de nya stridsmedlen får?

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

Här kan jag knyta an till vad försvarsministern sade, att det inte går att använda samma vägar som tidigare. Människorna är skrämde och känner oro inför de nya stridsmedel som finns och som kan komma att användas. Vi bör också upplysa människorna om konsekvenserna av dessa nya stridsmedel; först då får vi en mera total debatt.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Jag har med både respekt och intresse följt fru Theorins inlägg. Det var varmhjärtat och uppuret av en övertygelsens patos som jag har den största respekt för. Det vore intressant att få möta fru Theorin vid något tillfälle då vi har mer tid till vårt förfogande än denna sena torsdagseftermiddag.

Det är klart att jag är mera "cynisk" än vad fru Theorin är. Jag hör till den generation som har upplevt nazismen och praktiskt fått klart för mig hur litet små folk betyder när en stormakt av det slaget vill genomdriva sin maktpolitik.

Det är väl på det sättet som fru Theorin säger att i alla tider, i alla världar, har man försökt lösa krigets och fredens problem. Och man har hittills misslyckats. Det är alldeles rätt. Historien påvisar fakta: krig har inte löst de motsättningar som ni och vi talar om. Men historien har också visat att små folk, som inte är beredda att försvara sig, har gått under. Folk som har varit beredda att försvara sig har också gått under. Men det finns ingenting som motsäger påståendet att små folk med en bestämd försvarsvilja kan hävda sin handlingsvilja, sin frihet, sin självbestämmanderätt och sitt samhällssystem bättre än de som inte är beredda att göra uppoffringar.

Fru Theorin talar om att jag skulle representera "en traditionell uppfattning" om försvaret. I det fallet följer herr statsrådet och jag samma linje.

Det värsta från Era utgångspunkter torde vara att omvärlden har samma "traditionella syn" som vi. Det är omvärlden vi har att ta hänsyn till när vi försöker att efter måttet av vår förmåga bygga upp ett skydd för vårt samhällssystem och vår frihet. Så länge denna "traditionella uppfattning" finns i omvärlden är vi, hur varmhjärtade vi än är och hur mycket vi än grundar vår övertygelse på önsketänkande, piskade att ta hänsyn till inställningen hos omvärlden.

Jag vill också besvara den fråga som Ni ställde till mig. Självfallet skall vi i den informationsverksamhet, som vi har att bedriva, också ta hänsyn till och ge upplysning om vilka konsekvenser nya vapen kan få för samhällen och för enskilda människor. Vi skall göra det bl. a. därför att just förhandenvaron av ett starkt försvar, enligt mitt sätt att se på detta problem, är en garanti, låt vara en bräcklig sådan, för att vi inte skall behöva utsättas för de nya vapen, som människorna med rätta hyser skräck för. Det är bl. a. för att undvika att bli utsatta för dessa påfrestningar som vi har anledning att försöka bygga upp ett försvar. All erfarenhet talar för att våra möjligheter att stå utanför krig ökar, om vi är beredda att satsa på det s. k. konventionella försvaret. Vi har mindre chanser, om vi inte vill göra det. Dessutom, och det är naturligtvis väsentligt i denna debatt, kan vi inte då fullfölja vår traditionella och av

alla partier och människor i vårt samhälle omfattade alliansfria utrikespolitik.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Jag tackar herr Bohman för detta svar. Det var skönt att få det klargörandet. Herr Bohman sade att om omvärlden med sin traditionella syn inte förändrar sin politik, så kan inte heller vi göra det. Men det skulle ju vara rätt defaultistiskt att säga att vi aldrig någonsin kan nå en förändring här i världen, eftersom inte någon är beredd att ta första steget.

Det har påpekats vid många tillfällen i debatten att Sverige i internationella sammanhang åtnjuter ett gott anseende – detta sagt utan självhävdelse. Vår neutralitetspolitik och vår aktiva utrikespolitik, vårt biståndsarbete och vårt mycket aktiva FN-arbete har grundlagt ett sådant förtroende för Sverige. Utan att anse mig vara utopist hyser jag fortfarande förhoppningen och tron att Sverige även på det område som vi nu diskuterar har möjlighet att ta vissa initiativ för att bryta det åsiktsmönster som finns i världen och den enorma rustningsverksamheten, som bara stegras.

Omkring 1 000 miljarder kronor om året läggs ned i rustningskostnader medan stora delar av världens befolkning lever i svält och fattigdom. Samtidigt som det förekommer enorma sociala problem runt om i världen fortsätter vi med vår traditionella uppfattning att bevara system, som sväljer sådana enorma kostnader, i stället för att börja med en analys från botten för att försöka finna andra vägar ur detta dilemma.

Jag tror att det resonemang om civilmotstånd som förs kan vara mycket intressant och att det bör studeras. Sven Andersson sade också i sitt svar att vissa undersökningar på detta område har gjorts och att de kommer att offentliggöras. Ett civilmotstånd skulle omfatta alla medborgare och skulle byggas upp på ett försvar från alla för de värden vi finner väsentliga.

Jag kanske avslutningsvis skall säga att dagens unga generation och den generation som träder till därefter kommer kanske att anse att det finns andra och väsentligare ting att försvara än sådana värden som i dag omgärdas av nationsgränser. Det är kanske också det som gör att man vill söka nya metoder för att försvara det som är viktigt för människorna i samhället.

Jag hälsar med tillfredsställelse den försvarsdebatt som jag hoppas vi skall få. Jag hoppas också att dessa frågor seriöst kommer att behandlas av samtliga politiker. Jag vill slutligen hoppas att vi inte skall vara alltför lästa i våra traditionella uppfattningar. Slutligen – även jag är så gammal att jag på avstånd har upplevt andra världskriget.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 27

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. förbättrad
information om
säkerhetspolitiken
och totalförsvaret*

§ 17 Ang. tidpunkten för inkallande av jordbrukare till militärtjänstgöring

Herr försvarsministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr Fågelsbos (c) den 20 januari framställda interpellation, nr 25, och anförde:

Herr talman! Herr Fågelsbo har frågat mig om jag är beredd medverka till att jordbrukare inte inkallas till militärtjänstgöring under tiderna för sådd och skörd.

1960 års värnpliktsutredning har noggrant studerat frågan om militärtjänstgöringens inpassning under året. I fråga om repetitionsutbildning ansåg utredningen den lämpligaste tidpunkten vara hösten, sedan skörden är intagen, och på vintern. Huvuddelen av våra förband genomför också sin repetitionsutbildning under denna tidsperiod. Inom armén rör det sig om ca 80 procent av krigsförbanden. Vissa förband måste emellertid genomföra sina krigsförbandsövningar under våren för att upprätthålla insatsberedskapen under den tid då endast ett mindre antal värnpliktiga fullgör grundutbildning. Detta är en av anledningarna till att krigsförbandsövningar också äger rum under den för jordbruket olämpliga tidsperioden april – maj.

Den väsentligaste delen av den militära repetitionsutbildningen utgörs av krigsförbandsövningar. Syftet med dessa är att öva den i ett krigsförband placerade personalen så att förbandet ständigt intill dess det övas på nytt är användbart omedelbart efter mobilisering. För att nå detta mål bör största delen av personalen i krigsförbandet övas samtidigt. Det är således inte möjligt att med bibehållen effekt låta vissa grupper av personalen i förbandet fullgöra sin repetitionsutbildning vid annan tidpunkt än förbandets huvuddel.

En jordbrukare som inkallas under tid för skörd eller för vår- eller höstsådd har möjlighet att få en å två dagars ledighet för jordbruksarbete. Uppstår väsentliga olägenheter i jordbruket på grund av inkallelsen medges anstånd efter prövning i det enskilda fallet. Generella undantag från militärtjänstgöring kan jag inte tillstyrka för jordbrukare lika litet som för andra yrkeskategorier med säsongbetonade sysselsättningar.

Herr FÅGELSBO (c):

Herr talman! Jag ber att till försvarsministern få framföra ett tack för att jag har fått min interpellation besvarad, även om jag inte är nöjd med svarets innebörd.

Inledningsvis sägs i svaret att 1960 års värnpliktsutredning noggrant studerat frågan om militärtjänstgöringens inpassning under året. Men sedan utredningen fullgjort sitt arbete har det ju hänt åtskilligt på jordbrukets område. Jordbrukets andel av den arbetande befolkningen utgjorde år 1960 10 procent, och i dag är den procentsatsen 5. Som regel finns det i dag endast en manlig person verksam på en gård. Blir denne inkallad till militär repetitionsövning under tiden för vårsådd, vilket har skett i år från den 26 april till den 15 maj för ett stort antal lantbrukare, då ställer många den fråga som jag har riktat till försvarsministern i min interpellation.

Torsdagen den
18 februari 1971

*Ang. tidpunkten
för inkallande av
jordbrukare till
militärtjänstgöring*

Några generella undantag för jordbrukare från skyldigheten att fullfölja militära repetitionsövningar har jag aldrig efterlyst utan endast anstånd för jordbrukare under jordbrukets brådaste tid. Det sades i svaret att 80 procent av arméns övningar äger rum på hösten och under vintern. Vore det inte möjligt att överföra jordbrukare till sådana förband? En sådan organisatorisk anordning borde vara möjlig att genomföra.

Har de inkallade värnpliktiga, som av värnpliktsverket fått avslag på sin ansökan om anstånd med militär tjänstgöring, någon möjlighet att ånyo få en sådan ansökan prövad?

Herr försvarsministern ANDERSSON:

Herr talman! På den sista frågan kan jag svara herr Fågelsbo att det kan de. De får söka på nytt och försöka få de lokala och kommunala myndigheter som har den största kännedomen om jordbruksförhållandena på orten att intyga att de som ensamjordbrukare inte kan klara jordbruket om de blir inkallade.

I svaret försökte jag antyda att det är givet att de militära myndigheterna när det gäller ensamjordbrukare som inte har möjlighet att få hjälp bedömer anståndsfrågorna på ett generöst sätt. Det har vi erfarenhet av.

Man får nu avvakta hur vädret blir och vad det har för inverkan på vårarbetet. Det tar man stor hänsyn till. Värnpliktsverket och värnpliktsnämnden har kontakt med arbetsmarknadsmyndigheterna och jordbrukets myndigheter. Kommer vårens repetitionsutbildning mycket olägligt med hänsyn till förskjutningen i förutsättningarna för vårbruket måste man ta hänsyn till detta när man tar ställning till anståndsfrågorna. Det har skett tidigare, och det är möjligt att den typ av väderlek vi nu har tvingar fram speciella undantag även i år. Men därom vet jag ännu inget.

Herr FAGELSBO (c):

Herr talman! Efter det som försvarsministern nu sagt ber jag att helhjärtat få tacka för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 18 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 54 – 56.

§ 19 Interpellation nr 57 ang. timmertransporterna i Norrland, m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Herr HÖGSTRÖM (s), som yttrade:

Herr talman! I årets statsverksproposition, Bilaga 8, Kommunikationsdepartementet, konstaterar ledningen för SJ att "SJ:s konkurrenskraft ökar vid stordrift. Genom pågående centralisering av produktions- och distributionsapparaten inom t. ex. skogsindustrin har underlag skapats för heltågskörning, som hos SJ numera ofta benämns systemtransporter. I denna benämning innefattas att SJ-transporten är en integrerad del av kundens totala transport- eller distributionssystem inklusive lasthantering

m. m. SJ:s uppdrag kan omfatta transporter av både råvarumaterial och den färdiga produkten, dvs. väsentliga delar av ett företags samtliga transporter. SJ har exempelvis medverkat till att bygga upp landtransportsystem för timmer i samband med flottningens upphörande i Indalsälven och Dalälven.”

Detta är en fråga som i allra högsta grad är av intresse för den fortsatta utvecklingen inom skogsbruket i Norrlands inland. Det gäller i första hand timmertransporterna men även för färdigprodukter av skilda slag. Frågan har tidigare varit föremål för uppmärksamhet i riksdagen. Senast i den allmänpolitiska debatten i första kammaren den 30 oktober 1969, då kommunikationsministern efter en fråga av mig meddelade, att han för sin del var beredd sammanföra samtliga intressenter till överläggningar angående de framtida skogstransporterna. Utvecklingen sedan dess har inte bidragit till att skingra den oro, som man på många håll känner inför framtiden. Detta gäller icke minst frågan om inlandsbanans framtid och en del av dess tvärbanor, exempelvis Forsmo—Hotingbanan. Kommer dessa banor i de av SJ bedrivna lönsamhetsundersökningarna att hänföras till de banor på vilka trafiken skall upphöra? En sådan utveckling skulle från bl. a. följande synpunkter vara ytterst olycklig:

Även om det i dag inte finns motiverade anledningar att lägga ner flottningen i Ångermanälven, som är den största av de kvarvarande flottlederna, måste samhällets trafikpolitik utformas mot bakgrunden av att all flottning kommer att upphöra. Till stöd för detta kan åberopas vad ordföranden i Svenska flottledsförbundet, flottningschef Joakim Staël von Holstein, anförde vid förbundets årsmöte den 26 februari 1969. ”Mellan 1961 och 1971 har det försvunnit 16 000 kilometer flottled och därmed har cirka 4,5 miljoner ton virke per år flyttats från vattentransport upp på land. Landtransportarbetet har ökat med 850 miljoner tonkilometer, ett transportarbete som svarar mot en tredjedel av hela det genom s. k. fjärrtrafik på lastbilar i Sverige utträttade transportarbetet i dag. Att de flottleder som är kvar efter 1971 kommer att trafikeras under någon längre tid är väl föga troligt om inte konjunkturen och tänkande ändras. Enligt många långtidsutredare skall det inte finnas mycket flottning kvar efter 1975.”

Statens vägverk har i sina bedömningar av framtidens transporter inom skogsbruket kommit fram till att ingen flottning av betydelse kommer att existera 1980. Detta torde kunna betecknas som en realistisk bedömning. Inför detta perspektiv borde det därför vara en naturlig åtgärd att nu förbereda en upprustning av de aktuella banorna för att ta hand om timmertransporterna, en ståndpunkt som sammanfaller med förre SJ-chefen Erik Upmarks synpunkter i Svenska flottledsförbundets årsbok 1969. ”På den tid när man lade upp det svenska järnvägsnätet var det ingen människa som kunde drömma om att järnvägen skulle kunna få någon roll i konkurrens om transport av långväga virke. Men ändå kom ju en hel del banor av andra skäl att bli lagda i dalgångar och längs de älvar som redan var och som sedan har blivit de stora flottningslederna. Sedan har vi inlandsbanan som kom till av kanske andra skäl från början, men den har i de nuvarande sammanhangen blivit betydelsefull.”

Även om den planerade brytningen av Stekenjokkmalmen i Vilhel-

mina tidsmässigt framflyttats någon tid, finns det välgrundade anledningar förutsätta, att det inom en nära framtid kan bli aktuellt med betydande brytningar inom norra Jämtlands och Västerbottens fjälltrakter. I en PM från Sveriges geologiska undersökning, SGU, lämnas en utförlig redovisning av de genomförda prospekteringsarbetena inom det aktuella området, och i en sammanfattning heter det: "Möjligheterna att upptäcka nya fyndigheter måste således betraktas som stora, och området rymmer för avsevärd tid framåt lovande och angelägna prospekteringsobjekt. Arealmässigt är denna del av fjälltrakterna jämförbar med Skellefteåfältet."

För framtida malmtransporter måste det således vara av stor betydelse att inlandsbanans kapacitet blir utnyttjad. Med de väginvesteringar som gjorts mellan Vilhelmina och Klimpfjäll bör det vara samhällsekonomiskt riktigt att utnyttja järnvägen för fortsatt transport till lämplig hamn på Norrlandskusten.

I strävandena att åstadkomma en bättre regional balans utgör bra kommunikationer en avgörande tillgång. Även i detta avseende är det ur samhällsekonomisk synvinkel ytterst angeläget att bättre utnyttja den trafikkapacitet som finns att tillgå i det norrländska järnvägsnätet. Med det nya statliga transportstödet och en fortsatt utveckling av detta kanske nu olönsamma bandelar kan bli lönsamma delar i SJ:s trafiknät.

Från försvarspolitiska synpunkter måste det också vara av vikt att inlandsbanan bibehålls intakt. Huvudmotivet för dess tillkomst var militärt, och detta torde även gälla i betydande utsträckning i dag. De kostnader som är förenade med ett bibehållande av banan på dessa grunder borde kunna täckas direkt ur anslaget för försvaret, något som för övrigt kan knytas till vad SJ:s ledning anført i årets statsverksproposition: "SJ:s kostnader för försvarsberedskap exklusive civilförsvar uppgår till betydande belopp. Verket anser inte att en sådan belastning är förenlig med nuvarande riktlinjer för den statliga trafikpolitiken och hemställer därför om särskilt anslag med 14,8 miljoner kronor för täckande av kostnader för försvarsberedskap exklusive civilförsvar under budgetåret 1971/72."

Departementschefen har emellertid ansett att "frågan om ersättning till SJ för driftkostnader för försvarsberedskap kräver ytterligare beredning". I en sådan ytterligare beredning bör enligt min mening inlandsbanans bibehållande prövas även från försvarspolitiska synpunkter.

Av vad sålunda i det föregående redovisats bör det på sikt vara samhällsekonomiskt lönsamt att förbereda en upprüstning av inlandsbanan och vissa av dess tvärbanor, så att de kan ta över en allt större andel av de långväga transporter. En sådan långsiktig upprüstning skulle också ge direkt sysselsättning i inlandet och samtidigt skapa förutsättningar för en lokaliseringpolitisk satsning i flera av de inlandskommuner som måste utvecklas om skogsbruk och malmbrytning även i framtiden skall vara en bestående del i det norrländska näringslivet.

Med de skäl jag här anført anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr kommunikationsministern få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd lämna kammaren en redovisning över den aktuella transportsituationen för timmertransporterna i Norrland och i

samband därmed en bedömning av inlandsbanan och dess tvärbanors framtid?

Denna anhållan bordlades.

§ 20 Interpellation nr 58 ang. arbetsmarknadspolitikens syften och inriktning

Ordet lämnades på begäran till

Herr SVENSSON i Malmö (vpk), som yttrade:

Herr talman! Händelserna i Stora Blåsjön har de senaste dagarna på ett både dramatiskt och tragiskt sätt belyst svensk arbetsmarknads- och sysselsättningspolitik av i dag. Stora Blåsjön är inget isolerat exempel i detta hänseende. Den problematik som där blottats är gemensam för hela arbetsmarknaden. Denna problematik har främst vållats av en gradvis och medveten förskjutning i hela den svenska sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitikens grundlinje och värderingar.

Begreppet *full sysselsättning* var vägledande för statens attityd i arbetsmarknadsfrågorna från 1930-talet. Det formulerades av framstegsvänliga, liberala ekonomer i England—Beveridge och Keynes. Det definierades som ett läge, där tillgången på arbetstillfällen konstant något översteg de arbetssökandes antal. Detta fullsysselsättningsbegrepp var inte bara politiskt utan också reellt ekonomiskt vägledande i svensk sysselsättningspolitik under efterkrigstidens första årtionde. Härtill bidrog i hög grad den högkonjunktur som dominerade den svenska kapitalismen ända fram till början av 1960-talet.

Sedan dess har djupgående förändringar inträffat. Fullsysselsättningen, som nästan blivit ett begrepp i svenska lönarbetares medvetande, har steg för steg urholkats och existerar i realiteten inte längre. Fakta talar här sitt obönhörliga språk. Staten accepterar i dag en registrerad arbetslöshet som är flera gånger större än vad som ansågs tolerabelt och normalt för tio år sedan. Antalet omskolningsfall har mångdubblats. Antalet av dem som inte uthärdar pressen på arbetsplatserna har ökat i skrämmande grad — en av mätarna härpå är antalet sökande till s. k. arbetsvård, som nu är på väg mot 100 000-strecket. Det har bildats ett växande skikt av människor som genom statens förmedling sysselsätts på dåligt betalda, rättsligt illa reglerade, nödhjälpsbetonade arbeten.

Landet har fått en industriell reservarmé av skrämmande omfattning. Den har växt fram i spåren av storkapitalismens s. k. strukturomvandling under 1960-talet. Den har godtagits av staten som en normalföreteelse i det svenska samhället. Statens "rörliga" arbetsmarknadspolitik, formulerad i 1965 års proposition, liksom också grundlinjen i regionpolitiken — baserad på avfolkning och kronisk undersysselsättning i stora delar av landet — har givit stöd åt denna för begreppet full sysselsättning helt främmande struktur inom svenskt arbetsliv.

Denna uppkomst av en stor reservarmé av arbetslösa och undersysselsatta har djupgående maktpolitiska effekter. Den gynnar kapitalet på de arbetandes bekostnad. Den skapar ett underproletariat, som ofta lider

social nöd. Den bildar ett löne- och inkomstpolitiskt redskap i statens och privatkapitalets händer, ett redskap som riktar sig också mot lönarbetarna i den reguljära produktionen och deras möjligheter att tillkämpa sig bättre förhållanden gentemot statliga och privata arbetsgivare.

Mot bakgrund härav vill jag ställa följande fråga till herr inrikesministern:

Kommer de förskjutningar i målsättningen för svensk sysselsättningspolitik, till vilka jag här refererat, att fortsätta, och är det statens och regeringens avsikt att för framtiden acceptera undersysselsättningen och den industriella reservarmén såsom ett bestående inslag i den svenska kapitalistiska ekonomin?

Denna anhållan bordlades.

§ 21 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor framstälts, nämligen

den 17 februari av

Nr 71 Herr *Brundin* (m) till herr statsrådet Moberg angående anordnandet av jubileer med anlitande av statliga medel:

Vilka åtgärder har herr statsrådet möjligheter att vidtaga i syfte att förhindra ett upprepande av sådana så generande tilldragelser, som de som ägde rum vid firandet av socialhögskolans i Stockholm femtioårsjubileum?

Nr 72 Herr *Måbrink* (vpk) till herr justitieministern angående utländska storföretags förvärv av svenska företag:

Är statsrådet beredd att mot bakgrunden av inträffade händelser låta företa en skyndsam utredning syftande till en skärpt tillståndsgivning för utländska storföretags förvärv av svenska företag respektive att förhindra icke önskvärda transaktioner av detta slag?

den 18 februari av

Nr 73 Herr *Nordstrandh* (m) till herr utbildningsministern angående verkningarna av avbrott i skolarbete:

Anser herr statsrådet att extraordinära längre avbrott i skolarbetet kan göras utan betydande skada för elever och samhälle?

§ 22 Kammaren åtskildes kl. 16.19.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert